

LISA 6 AINEVALDKOND SOTSIAALAINED

Sisukord

1. ÜLDALUSED	2
1.1. Valdkonnapädevus	2
1.2. Ainevaldkonna õppeained ja maht	3
1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming.....	3
1.4. Valdkonnaülene lõiming, üldpädevuste arengu toetamine ja õppekava läbivate teemade käsitlemine	4
1.5. Õppe kavandamine ja korraldamine.....	8
1.6. Hindamine	10
1.7. Õppekeskkond.....	12
2. AINEKAVAD	13
2.1. AJALUGU	13
2.1.1. Õppeaine kirjeldus.....	13
2.1.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	15
2.1.3. Kursuste õpitulemused, õppesisu ja hindamine	16
2.2. INIMESEÕPETUS. Kursus „Perekonnaõpetus“	31
2.2.1. Õppeaine kirjeldus.....	31
2.2.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	32
2.2.3. Kursuse õpitulemused, õppesisu ja hindamine.....	33
2.3. ÜHISKONNAÕPETUS	38
2.3.1. Õppeaine kirjeldus.....	38
2.3.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	40
2.3.3. Kursuste õpitulemused, õppesisu ja hindamine	40
3. VALIKKURSUS „Üldajalugu – maailma ajalugu: tsivilisatsioonid väljaspool Euroopat“	50
3.2. Valikkursuse lühikirjeldus.....	51

3.3. Õpitulemused, õppesisu ja hindamine.....	52
4. VALIKKURSUS „Üldajalugu – Euroopa maade ja Ameerika Ühendriikide ajalugu“	54
4.1. Õppe-eesmärgid	54
4.2. Kursuse lühikirjeldus.....	55
4.3. Õpitulemused, õppesisu ja hindamine.....	55

1. ÜLDALUSED

1.1. Valdkonnapädevus

Sotsiaalsainete pädevusega taotletakse õppija toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalsainete õpetamise kaudu taotletakse, et gümnaasiumi lõpuks õpilane:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;

- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurerinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija;
- 8) võtab vastutuse inimesena, kodanikuna, perekonna- ja ühiskonnaliikmena.

1.2. Ainevaldkonna õppeained ja maht

Ainevaldkonna õppeained on **ajalugu, inimeseõpetus, ühiskonnaõpetus**. Sotsiaalainete valdkonna ainekavades esitatud taotletavate õpitulemuste ja õppesisu koostamisel on aluseks võetud kohustuslike kursuste arv kooliastmes.

Kohustuslikud kursused õppeainete kaupa on järgmised:

- 1) **ajalugu – 6 kursust**: „Üldajalugu“, „Eesti ajalugu I (kuni 16. ja 17. sajandi vahetuseni)“, „Eesti ajalugu II (kuni 19. sajandi lõpuni)“, „Lähiajalugu I – Eesti ja maailm 20. sajandi esimesel poolel“, „Lähiajalugu II – Eesti ja maailm 20. sajandi teisel poolel“, „Lähiajalugu III – 20. sajandi arengu põhijooned: Eesti ja maailm“;
- 2) **inimeseõpetus – 1 kursust**: „Perekonnaõpetus“;
- 3) **ühiskonnaõpetus – 2 kursust**: „Ühiskonna areng ja demokraatia“, „Majandus ja maailmapoliitika“.

Valikkursused:

- 1) „Üldajalugu – maailma ajalugu: tsivilisatsioonid väljaspool Euroopat“
- 2) „Üldajalugu – Euroopa maade ja Ameerika Ühendriikide ajalugu“.

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest. Sotsiaalainete õppimine aitab arendada tervikpilti ühiskonnast ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste alusel toimuvat arengut. Sotsiaalainete vahendusel areneb võime näha ühiskonna arengus erinevaid seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskondlikest väärtustest, normidest ja reeglitest; toimida kõlbelise ja vastutustundliku inimesena ning ühiskonnaliikmena. Sotsiaalainete teemade käsitlemisega toetatakse soolise võrdõiguslikkuse edendamist ühiskonnas.

Ajalooõpetuse eesmärk on kujundada õppijaid, kes on suutelised analüüsima ja mõistma maailma, milles nad elavad, ning tunnevad asjaolusid ja sündmusi, mis on maailmas juhtunud. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks teadmisi oma kodukoha ning maailma minevikust ja kultuuripärandist ning erinevatest väärtussüsteemidest. Aine vahendusel hakkab õpilane teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ja tõlgendama minevikusündmusi ning -protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloo-sündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, tundma perekonna rolli ühiskonna ning inimese elus, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine **eesmärk** on luua eeldused kodanikuidentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks, toetada dialoogivalmidust maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel, samuti õpilase enese teadlikkust maailmavaate küsimustes.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimestega, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat, on valmis ühiskonnaelus osalema, võtab vastutuse oma otsuste ja valikute eest ning mõistab üksikisiku rolli globaalsel tasandil; kes teeb majanduslikke otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult, oskab elatada ennast ja oma peret, teenida tulu, maksab kohusetundlikult makse ja panustab selle kaudu ühiskonna arengusse. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja konstruktiivsete lahenduste leidmise oskus.

Õppesisu käsitleluses teeb aineõpetaja valiku arvestusega, et kirjeldatud õpitulemused, üld- ja valdkonnapädevused oleksid saavutatavad.

1.4. Valdkonnaüleline lõiming, üldpädevuste arengu toetamine ja õppekava läbivate teemade käsitlemine

- **Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes**

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse õpilastes kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut.

Kultuuri- ja väärtuspädevus. Selle pädevuse kujunemist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Näiteks toetavad ajalugu, ühiskonnaõpetus ja geograafia suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning juhendada nendest oma tegutsemises, samuti lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse ja kultuurilistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval ka teiste arvestamist. Oskust seista vastu kesksete normide rikkumisele ning järgida sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtteid õpetab ühiskonnaõpetus.

Enesemääratluspädevus. Aitab vormida eeskätt inimeseõpetus, mis toetab õpilase eneseanalüüsivõime kujunemist, õpetab hindama oma nõrku ja tugevaid külgi, järgima terveid eluviise, lahendama iseendaga, oma vaimse ja füüsilise tervisega seonduvaid ning inimsuhetes tekkivaid probleeme. Rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujunemist toetavad teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda, leida õppimiseks vajalikke vahendeid ja teavet ning arendab õpioskusi, oskust õppimist mõtestada ja plaanida ning kasutada õpitud erinevates kontekstides.

Suhtluspädevus. Suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt erinevates suhtlusolukordades väljendada; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ning tehnoloogiaalane pädevus. Sotsiaalainete õppimine eeldab suutlikkust analüüsida erineval kujul esitatud statistilisi andmeid (graafikuid, tabelleid, diagramme) ning teha nende põhjal järeldusi, kasutada matemaatilisi sümboleid ja meetodeid erinevaid ülesandeid lahendades (nt ajaarvamist ja ressursse plaanides) ning tulemuse tõesust kontrollides. Seda toetavad õppetegevuse kaudu kõik valdkonna õppeained. Sotsiaalaineid õppides tutvutakse tehnika ja tootmise arengu seostega ühiskonna muutumise vältel; õpitakse hindama tehnoloogia rakendamise kaasnevaid võimalusi ja ohte; mõistma tehnoloogia nüüdisaegseid arengusuundi ning tehnoloogia ja teaduse omavahelisi seoseid; rakendada tänapäevast tehnoloogiat tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutama tehnovahendeid eesmärgipäraselt ning säästlikult, järgides seejuures ohutuse ja autoriõiguste kaitse nõudeid.

Ettevõtlikkuspädevus. Peamine kujundaja on ühiskonnaõpetus, kuid aitavad teisedki valdkonna õppeained. Õpitakse nägema, analüüsima ja lahendama probleeme, seadma eesmärgi, valida ideede elluviimiseks sobivaid ja loovaid meetodeid ning tegema eesmärkide saavutamiseks koostööd.

Digipädevus. Sotsiaalneid õppides kasutatakse digivahendeid teabe otsimiseks, kogumiseks, töötlemiseks ja esitamiseks. Saadud teavet rakendatakse ühiskonna probleemide üle arutledes, neid analüüsides ning alternatiivseid lahendusi pakkudes. Digitaalset sisu luues järgitakse autoriõigusi ja mõistetakse intellektuaalse omandi kaitse vajadust. Digivahendeid kasutatakse individuaalses ja ühisloomes. Arendatakse teadlikkust kodanikuaktiivsuse väljendamise võimalustest erinevates suhtluskeskkondades ning oskust kasutada e-teenuseid, tegutsedes oma õiguste ja kohustuste kohaselt. Ollakse teadlik digivahendite rakendamisega kaasneva võimalikest terviseriskidest ning tegutsetakse internetis vastutustundlikult nii enda kui ka teiste suhtes.

▪ **Läbivate teemade rakendamise võimalusi**

Läbivad teemad on üldpädevuste saavutamise teenistuses ning võimaldavad aineõppe kursuste ning muude õppetegevuste lõimimiseks leida sobilikke teemasid, meetodeid ning õppekorralduse ülesehituse viise. Läbivad teemad aitavad kaasa sotsiaalvaldkondliku pädevuse järjepidevale kujundamisele, pakkudes kokkupuutekohti ühiskonnas aktuaalsete teemade käsitlemiseks õppe raames.

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine. Sotsiaalneid õppides käsitletakse inimeste erinevate tegevusalade arengut eri ajajärgudel, majanduslikke protsesse ühiskonnas ja nende mõju inimtegevusele. Erinevate õppetegevuste kaudu suunatakse õpilasi mõistma ja väärtustama elukestvat õpet kui elustiili ning mõtestama karjääri planeerimist kui jätkuvat otsuste tegemise protsessi. Õppetegevus võimaldab vahetult kokku puutuda töömaailmaga, nt ettevõtte külastusi, õpilastele tutvustatakse ainevaldkonnaga seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Õppetegevus võimaldab õpilasel süvendada teadmisi hariduse ja töömaailma vahelistest seostest, töösuhteid käsitlevatest õigusaktidest. Arendatakse iseseisva õppimise oskust ja vastutusvõimet ning oskust iseseisvalt leida ja analüüsida oma arengu vajadustest tulenevat infot edasiõppimise võimaluste kohta ja koostada karjääriplaan. Erinevad õppetegevused, sh õpilaste iseseisvad tööd, võimaldavad õpilasel seostada huvisid ja võimeid ainealaste teadmiste ja oskustega ning mõista, et hobid ja harrastused hoiavad elu ja karjääri tasakaalus.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Õpitakse väärtustama keskkonda kui tervikut, mõistma inimtegevuse mõju keskkonna arengule ja keskkonnaprobleemide lahendamisele; aru saama inimkonna kultuurilise, sotsiaalse, majandusliku, tehnoloogilise ja inimarengu erinevate tunnuste vastastikusest seotusest. Õpitakse mõistma inimtegevusega kaasnevaid riske ning vajadust kujundada isiklikke seisukohti keskkonnaküsimustes, olema sotsiaalselt aktiivne ja vastutustundlik.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Õpitakse väärtustama demokraatliku ühiselu korraldamist, koostööoskust, toetama algatusvõimet ning hindama vabatahtlikkusel põhinevat tegutsemist.

Kultuuriline identiteet. Õpitakse mõistma inimese rolli kultuuri kandjana, edasiviijana ja kultuuride vahendajana ning aru saama kultuuride vahelise suhtlemise ja koostöö tähtsusest. Teadvustatakse osalemist kultuuride vahelises suhtluses; väärtustatakse sallivust ning oma kultuuri ja teiste kultuuride pärandit, taunitakse diskrimineerimist ning tunnustatakse mineviku ja tänapäeva ühiskondade kultuurilist mitmekesisust.

Teabekeskkond ja meediakasutus. Õpitakse mõistma inimese rolli kultuuri kandjana, edasiviijana ja kultuuride vahendajana ning aru saama kultuuride vahelise suhtlemise ja koostöö tähtsusest. Teadvustatakse osalemist kultuuride vahelises suhtluses; väärtustatakse sallivust ning oma kultuuri ja teiste kultuuride pärandit, taunitakse diskrimineerimist ning tunnustatakse mineviku ja tänapäeva ühiskondade kultuurilist mitmekesisust.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Õpitakse mõistma tehnoloogiliste uuenduste mõju inimeste töö- ja eluviisile, elukvaliteedile ning keskkonnale nii tänapäeval kui ka minevikus; aru saama tehnoloogiliste, majanduslike, sotsiaalsete ning kultuuriliste uuenduste vastastikustest mõjudest; käsitletakse tehnoloogilise arengu positiivsete ja negatiivsete mõjude ning tehnoloogia arengu ja selle kasutamise eetilisi küsimusi; kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiat (IKT) eluliste probleemide lahendamiseks ning oma õppimise ja töö tõhustamiseks.

Tervis ja ohutus. Õpitakse analüüsima erinevate valikute ja riskikäitumise (sh uimastite) mõju ning tegema tervisele ja turvalisusele (sh keskkonnale ja ühiskonnale) ohutuid otsuseid.

Väärtused ja kõlblus. Õpitakse analüüsima väärtusi ja kõlbelisi norme ning tundma erinevate väärtussüsteemide seoseid ajaloolis-kultuurilises kontekstis, religiooni ja maailmavaatega seoses; reflekteeritakse arutletakse isiklike väärtushoiakute ja kõlbeliste tõekspidamiste üle;

õpitakse arvestama erinevaid vaateid ja seisukohti oma tegevust plaanides, väärtustama mitmekesisust kui ühiskonna rikkuse ja arengu tingimust.

▪ **Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja õppeainetega**

Keel ja kirjandus – suutlikkus väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult, lugeda ning mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainesõnavara ja väljendusrikast keelt, järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse.

Võõrkeeled – teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu; suhtlemine mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleskus.

Matemaatika – ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme esitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust kui analüüsimeetodit.

Loodusained – geograafilise asendi ja looduskeskkonna mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamine, mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku, sh loodushoidliku eluviisi väärtustamine.

Kunstained – Eesti, Euroopa ja erinevate maailma rahvaste kultuuri teemade käsitlemine ja kultuuriloomingu väärtustamine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur, loominguline eneseväljendusoskus.

Kehaline kasvatus – suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil ning meditsiinisaavutuste rolli ühiskonna arengus; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ja järgida ausa koostöö põhimõtteid.

1.5. Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks,

kes suudavad teha valikuid, võtta vastutust oma õppimise eest ja tulevad toime muutunud olukorras ning on valmis kavandama oma edasist haridusteed.

Gümnaasiumis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevustest, taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arengutega, võetakse arvesse kohalikku eripära, muutusi ühiskonnas ja maailmas ning seostatakse neid omavahel;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks, õpilast suunatakse oma õppimist mõtestama ja kavandama ning õpikoormust jagama;
- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja -võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele ning pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmaõpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, mõtestatakse ja analüüsitakse õppimist, suunatakse tegema teadvustatud ja teadlikke valikuid, võtma vastutust oma õppimise eest;
- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse ja juhtimisse, pakutakse võimalusi analüüsida ja mõtestada õppeprotsessi nii enda õppimise ja õpistrateegiate kui ka õpetaja juhitud õppe korraldamise aspektist;
- 7) kavandatakse aega õpitava tähenduslikkuse, eesmärkide, õpitulemuste ning hindamiskriteeriumide mõtestamiseks ning eneserefleksiooniks, õpitakse andma ja vastu võtma tagasisidet;
- 8) rakendatakse uurivat, probleeme lahendavat ja teaduspõhist õpet, kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja analüüsi soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi mitmekülgset, tutvustatakse näiteid valdkonna teadussaavutustest ja aktuaalsetest probleemidest, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;

- 9) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid, aredatakse info kriitilise otsimise ja hindamise pädevust, arvestades autoriõiguse ja uurijaeetikaga;
- 10) võimaldatakse siduda õpet koolivälise, sh ühiskonnaeluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane ja õpilasele tähenduslik ning kujundaks õppija arusaama maailmas toimuvast, suutlikkust siduda kohalikku ja globaalset;

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajaloõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalvaldkonna ainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmestamiseks näiteid ümbritsevast elust.

1.6. Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatuses ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennast juhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuste saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.

Selleks rakendatakse nii *diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat* hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena. *Diagnostilise* hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, ainealased väärtarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse *kujundavat* hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevate külgede ja arenguvõimaluste kohta. *Kokkuvõttev* hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et

kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide täitmist kui riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. *Kursuse kokkuvõttev* hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnatel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Õpilane kaasatakse hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside, loominguliste tööde ja projektülesannete puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui tulemust, probleemide märkamise ja analüüsi oskust, suutlikkust rakendada teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioonis. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide- ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusvääruse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, analüüsi, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise osapoole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata.

1.7. Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalse esitluse ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2. AINEKAVAD

2.1. AJALUGU

2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajalooõpetus aitab õpilasel omandada kultuuriruumis ning ajalookeskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi ning teadvustada ja analüüsida minevikunähtuste muutlikkust, tõlgendatavust, omavahelisi seoseid ning seoseid tänapäevaga ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, võõrvallutustega kaasnenud mõju erinevatel ajaperioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning inimsusevastaseid kuritegusid. Käsitletakse inimeste igapäevaelu ja maailmapilti, ühiskonda, kultuuri ja mõtteviisi, sh väärtushinnangute muutumist, ning ajaloolisi isikuid ja sündmusi, lähtudes mitmeperspektiivsuse põhimõttest, mis tähendab erinevate vaatenurkadega arvestamist.

Gümnaasiumi ajaloo õppesisu korraldamise üle otsustatakse kooli õppekavas. Võimalik on korraldada õpe kursuste kaupa või lõimida Eesti- ja üldajaloo ainesisu. Kui Eesti ajalugu õpitakse iseseisvate kursustena, peaks esmalt käsitlema vastavaid üldajaloo teemaplokke, mis annavad avarama konteksti Eesti ajaloole.

Gümnaasiumi ajalooõpetuses tähtsustatakse probleemikeskset käsitlust, analüüsides hinnanguid ja tõlgendusi erinevast seisukohast lähtudes. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ning ajaloo uurija seisukohast, kujundatakse kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse, võrreldakse ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikais ning hinnatakse allikate usaldusväärsust. Avatud arutelu käigus tuleks analüüsida klassis esilekerkivaid küsimusi, arvamusi ja seisukohti, sh tundlike ja vastuolulisi teemasid, mis on põhjustatud oluliste väärtuste ja huvide konfliktist või nende aluseks olevate faktide või väidete vaidlustamisest. Tundlike ja vastuoluliste teemade käsitlemine ajalooõpetuses eeldab erinevate

seisukohtade ärakuulamist ja nende üle arutamist; mitmeperspektiivne ajalooõpe lubab käsitada tundlikke ajalooaspekte laiemas võrdlevas kontekstis ja eri osapoolte seisukohast või rollist lähtudes. Ajaloosündmuste mitmetahulise käsitluse kaudu on võimalik vältida mineviku vastasseisude ülekannet praegustele grupiidentiteetidele.

Ajalooõpetus arvestab õpilaste kultuurilise taustaga, suhestades õppeprotsessi õpilaste ajalookultuuriga. Kultuuritundlik ajalooõpetus tähendab ajalooaspekte mitmeperspektiivset käsitlemist ja erinevate ajalookogemuste arvestamist, kuid samas tuleb vältida relativismi, st kõigi vaatenurkade võrdselt asjakohaseks tunnistamist. Erinevate vaatenurkade võrdlemisel saab toetuda üldhumanistlikele väärtustele ja ajalooaspekte põhivõtetele (tõendipõhisus, allikakriitilisus jms).

Ajalooõpetuses väärtustatakse kultuurilist mitmekesisust, sh kujundatakse mõistmist, et mitmekesisus on ühiskonna rikkus ja arengu tingimus. Teadvustatakse õppija rolli kultuuripärandi säilitajana ning edasikandjana. Ajalooõpetus toetab õppija enesemääratluse kujunemist, aga ka võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes.

Õppijat suunatakse uurimise, arutluse ning analüüsi kaudu looma seoseid ja tegema järeldusi, kujundama isiklikku suhtumist ning põhjendama seda argumenteeritult. Kriitilise mõtlemise kujundamiseks käsitletakse erinevaid allikaid jt õppetekste, mis annavad ajalooaspekte hinnangu erinevast seisukohast lähtudes. Ajalooaspekte analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriidentiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooaspekte.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, eri inimesed ning paigad. Selle kogemuse ühendamisega koolis õpituga kujuneb õpilasel järk-järgult arusaam ajalooaspekte. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade käsitlus erinevatest aspektidest lähtudes. Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse koos teadmiste laiendamisega **erinevaid oskusi**:

- 1) ajas orienteerumise oskus; oskus leida, analüüsida ja mõista seoseid ning mõtestada sündmuste ja nähtuste ajaloolise tausta kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus; erialase sõnavara laienemine;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastates erinevate lahenduste pakkumise oskus;

- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemise oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades, koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüsi ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise, kriitiline hindamise ja analüüsi oskus, allika usaldusväärsuse hindamise oskus;
- 7) suulise ja kirjaliku eneseväljenduse, referaadi ja ajaloo uurimistöö koostamise oskus, oskus kasutada IT-vahendeid info hankimiseks ja tulemuste esitlemiseks.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning see toimub erinevate õppeteemade käsitlemise kaudu. Oskuse eeldatavat saavutustaset kirjeldatakse gümnaasiumi lõpus õpitulemustena.

2.1.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) analüüsib ajalooperioodide iseloomulikke tunnuseid, vaimulaadi ja erinevuste põhjusi, mõistab ja analüüsib ajaloolise arengu jätkuvust ja muutuste põhjusi, mõistab minevikus elanud inimeste elu ajaloolises kontekstis ning üksiksiku valikute ja otsuste tähtsust inimkonna ajaloo kujundamisel;
- 2) analüüsib Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajaloo kontekstis ning mõistab vastastikuseid seoseid;
- 3) mõistab tänapäeva Eesti ühiskonna kujunemise ajaloolist tausta, tunneb ära mineviku mõjutusi;
- 4) mõistab, et inimeste eluviisi, väärtushinnanguid ja ühiskonnaelu mõjutavad religioon ja ideoloogiad, mõistab teaduse ning kultuuri arengu ja tehnoloogiliste muutuste mõju ühiskonnale ja nende vastastikuseid seoseid;
- 5) mõistab suurriikide mõju maailma majandusele ning poliitikale eri ajastuil, analüüsib riikidevahelist koostööd ja konfliktide lahendamise viise;
- 6) analüüsib demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide arengu põhijooni;
- 7) mõistab ajaloosündmuste ja -protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ja tagajärgi, analüüsib kriitiliselt infot, eristab fakti arvamusest;
- 8) tunneb inimkonna kultuurisaavutusi ja mõistab kultuuri järjepidevust;

9) mõtestab enda rolli kultuuri kandjana ja kultuuripärandi säilitajana, teadvustab kultuurilist mitmekesisust ja kultuuri rolli enesemääratlemises;

10) mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju.

2.1.3. Kursuste õpitulemused, õppesisu ja hindamine

1. Kursus "Üldajalugu"

Kursuse eesmärk on luua ülevaatlilik tervikpilt Euroopa tsivilisatsiooni peamistest arengujärkudest (antiikaeg, keskaeg, uusaeg), tuues esile nähtused, mille mõju ulatub tänapäeva (Kreeka-Rooma kodanikuühiskond, Rooma õiguskorraldus, ristiusk, reformatsioon, valgustusideed, industriaalühiskond, sotsialismiideoloogia jne), ning näidates sotsiaal-majanduslikke, riiklikke ja kultuurilisi protsesse nende olemuslikus seoses. Kursuse läbimise vältel õpitakse tundma üldajaloo põhietappe ning analüüsitakse ajastute poliitilist, majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist arengut. Oluline on kasutada õpilastes kriitilist mõtlemist ja analüüsioskust arendavaid õppetegevusi ning -meetodeid: allikaanalüüs, eri liiki tekstide analüüsimine, võrdlemine, seoste loomine, järeldamine, argumenteerimine, allikate usaldusväarsuse hindamine.

Õpitulemused	Õppesisu
Teema VANAAEG	
Õpilane: 1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost antiikaja näidete põhjal; 2) selgitab antiiktsivilisatsioonide tähtsust maailma ajaloos antiikaja näidete põhjal ning mõistab antiigipärandi olulisust tänapäeval; 3) tunneb ning võrdleb demokraatliku ja aristokraatliku linnriigi, Rooma vabariigi ning keisririigi toimimise põhimõtteid; 4) iseloomustab religiooni ja mütoloogia osa antiikaja inimese maailmapildis ning kristluse tekkelugu ja kujunemist riigiusuks; 5) kirjeldab näidete abil antiikkultuuri saavutusi, toob esile seosed antiikkultuuri ja Euroopa kultuuri kujunemise vahel, töötab ajastut iseloomustavate allikatega ning hindab neid kriitiliselt; 6) näitab kaardil Kreeka linnriike ja hellenistliku kultuuri levikuala ning Rooma riigi laienemist; 7) teab, kes olid Homeros, Herodotos, Sokrates, Platon, Aristoteles, Perikles,	Kreeka linnriigid: valitsemine, kodanikkond, eluolu. Sparta ja Ateena. Hellenid ja barbarid: hellenite kasvatus, haridus ja igapäevaelu. Kreeka kultuur: mütoloogia ja religioon. Homeroose eeposed. Ajalookirjutuse algus. Kõnekunst. Teater. Filosoofia: Sokrates, Platon, Aristoteles. Olümpiamängud. Makedoonia tõus ja hellenism: Aleksander Suur. Rooma riigi teke. Rooma vabariik ja selle korraldus. Rooma tõus suurriigiks: armee. Caesar. Keisrivõimu kehtestamine: Augustus. Lääne-Rooma ja Ida-Rooma. Rooma ühiskond ja eluolu: perekond, kasvatus ja haridus. Rooma õigus. Rooma kui antiikaja suurlinn. Ehituskunst. Religioon: ristiusu teke ja levik ning tõus riigiusuks.

<p>Aleksander Suur, Romulus, Caesar, Augustus, Constantinus Suur, Jeesus ja Paulus, ning iseloomustab nende tegevust;</p> <p>8) teab ja kasutab kontekstis mõisteid polis, aristokraatia, türannia, demokraatia, hellen, barbar, kodanik, senat, konsul, vabariik, keisririik, patriits, plebei, Piibel, Vana Testament, Uus Testament, Rooma õigus.</p>	<p>Antiiktsivilisatsioonide saavutused ja tähtsus maailma ajaloos.</p>
<p>Lõiming: (loodus)geograafia, geograafia, kirjandus ja ajaloo ühistöö: õpilased loevad kirjanduses Homerose “Iliast” ja “Odüsseia” laste versiooni ning koostavad ajalootunnis saadud teadmiste ning loetu põhjal kollaažitöö.</p> <p>Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia- ja innovatsioon, väärtused ja kõlblus</p>	
<p>Teema KESKAEG</p>	
<p>Õpilane:</p> <p>1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost keskaja kontekstis;</p> <p>2) iseloomustab keskaja ühiskonda ja eluolu ning analüüsib kriitiliselt keskaja erinevaid teabeallikaid;</p> <p>3) kirjeldab kiriku osa keskaja ühiskonnas ja kultuuris ning inimeste mõttemaailma kujundajana;</p> <p>4) teab linnade tekkimise põhjusi ja iseloomustab, kuidas funktsioneeris linnaühiskond;</p> <p>5) kirjeldab islami teket ja levikut ning väärtustab islami kultuuripärandit;</p> <p>6) teab ristisõdade põhjusi ja tulemusi ning mõju kultuurile ja väärtushinnangutele;</p> <p>7) iseloomustab keskaegsete ülikoolide tegevust;</p> <p>8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kirik, klooster, vaimulikud ordud, ketserlus, inkvisitsioon, ristisõjad, läänikord, naturaalmajandus, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, skolastika, koraan;</p> <p>9) teab, kes olid Muhamed, Karl Suur, Innocentius III ja Aquino Thomas, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>Rahvasterändamine ja Lääne-Rooma riigi langus.</p> <p>Frangi riik: Karl Suur. Lääne-Euroopa riikide teke.</p> <p>Ühiskond ja eluolu: läänikord. Feodaalide ja talurahva eluolu. Rüütlikultuur.</p> <p>Linnaühiskond: kaubandus, käsitöö, valitsemine.</p> <p>Islami teke ja levik: Muhamed. Koraan.</p> <p>Ilmalik võim ja vaimulik autoriteet: keisrivõim ja paavstlus. Religiooni dominantsus.</p> <p>Vaimulikud ordud.</p> <p>Ketserlus. Ristisõjad.</p> <p>Ülikoolid ja skolastika.</p>
<p>Lõiming: geograafia, kirjandus, kunstiajalugu, religiooniõpetus,</p> <p>Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, väärtused ja kõlblus</p>	
<p>Teema UUSAEG</p>	
<p>1) mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemusliku seose ning väärtushinnangute muutumist uusajal;</p> <p>2) kirjeldab uut maailmapilti ning selgitab renessansi, maadeavastuste ja</p>	<p>Uue maailmapildi kujunemine: renessanss ja humanism, maadeavastuste mõjud ning tagajärjed, reformatsioon ja vastu reformatsioon.</p>

<p>reformatsiooni osa selle kujunemisel; analüüsib kriitiliselt erinevaid teabeallikaid; 3) teab, mis mõju avaldasid Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni reformid Euroopale; 4) iseloomustab industriaalühiskonda ning analüüsib selle mõju inimeste igapäevaelule; 5) näitab ja analüüsib tähtsamaid uusajal toimunud muutusi Euroopa poliitilisel kaardil; 6) tunneb teaduse ja tehnika arengu põhijooni ning tähtsamaid saavutusi uusajal; 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid renessanss, humanism, reformatsioon, absolutism, parlamentarism, valgustus, revolutsioon, reform, kapitalism, kolonialism, urbaniseerumine, sotsialism; 8) teab, kes olid Leonardo da Vinci, Christoph Kolumbus, Fernão de Magalhães, Martin Luther, Louis XIV, Voltaire, George Washington, Napoleon, Karl Marx ja Otto von Bismarck, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>Absolutism ja parlamentarism: poliitiline kaart uusaja alguses. Prantsusmaal, parlamentarismi kujunemine ja kindlustumine Inglismaal. Ameerika Ühendriikide iseseisvumine. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni sõjad, nende mõju Euroopale: valgustus. Viini kongress. Rahvusluse tõus ja rahvusriikide teke. Industriaalühiskond: tööstuslik pööre, industriaalühiskonna tunnused. Maailmamajandus, teaduse ja tehnoloogia areng uusajal.</p>
<p>Lõiming: kunstiajalugu, religioonilugu, kirjandus, geograafia, sõdade mõju looduskeskkonnale Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, väärtused ja kõlblus</p>	

Hindamine

Tase 5	<p>Õpilane on alati tunnitöös väga aktiivselt ning hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrekselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „väga head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „hea“ või „väga hea“.</p>
Tase 4	<p>Õpilane on alati tunnitöös hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrekselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on vähemalt „head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“ või „hea“.</p>
Tase 3	<p>Õpilane on üldjuhul tunnitöös osalenud (enamik tunni- ja kodutööd on tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „rahuldavad“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „rahuldav“. Õpilane on sooritanud enamiku teste hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“.</p>
Tase 2	<p>Õpilane ei ole üldjuhul osalenud tunnitöös (enamik tunni- ja kodutööd on tegemata ja/või esitamata). Õpilane ei ole tunnis kohal olnuna tunnikontrolle esitanud või sooritas need hindele „mitterahuldav“. Testid on tegemata või</p>

	suurem osa on sooritatud hindele „puudulik“ või mitterahuldav“. Kokkuvõttev kontrolltöö on sooritatud hindele „mitterahuldav“.
--	--

2. Kursus „Eesti ajalugu I (kuni 16. ja 17. sajandi vahetuseni)“

Kursuse vältel õpitakse tundma ja iseloomustama tähtsamaid Eesti esiaja perioode ning võrreldakse neid inimeste tegevusalade ja eluolu muutuste alusel. Iseloomustatakse eestlaste suhteid naaberrahvastega, Eesti halduskorraldust ning majanduslikku arengut. Analüüsitakse Balti ristiõja põhjust, kulgu ja tulemusi ning selgitatakse kaardi järgi Vana-Liivimaa haldus- ja valitsemiskorraldust. Käsitletakse Jüriöö ülestõusu, analüüsitakse ning hinnatakse selle tähtsust ja tähendust. Keskaja ühiskonna tundmaõppimiseks käsitletakse feodaalsuhteid ja talurahva õigusliku seisundi muutumist ning elu linnades. Iseloomustatakse keskaja kultuuri põhijooni Eesti näitel, katoliikluse ja reformatsiooni mõju eesti kultuurile ning vaimuelule. Analüüsitakse Liivi sõja eellugu, kulgu ja tulemusi, Eestimaa haldusjaotuse muutumist aja vältel, hariduse ja kultuuri arengut ning majanduse arengut ja sellega kaasnevat muutusi ühiskonnaelu erinevates valdkondades, sh inimeste igapäevaelus.

Õppetegevust kavandades ning korraldades on Eesti ajaloo teemasid käsitledes vaja luua seos maailma ajaloo ja kujundada õpilastes oskus mõista Eesti ajaloo toimunud sündmusi maailma ajaloo kontekstis. Selleks käsitletakse iga teemaploki alguses ühe õppetunni vältel maailma ajaloo vastava ajastu kõige iseloomulikumaid arengusuundi.

Õpitulemused	Õppesisu
Teema ESIAEG	
Õpilane: 1) teab tähtsamaid Eesti esiaja perioode; mõistab muististe kui ajalooallikate eripära; 2) kirjeldab inimeste eluolu ja toob näiteid inimeste tegevusaladest ja nende muutustest esiajal; 3) iseloomustab esiaja eestlaste suhteid naaberrahvastega ning vastastikuseid mõjutusi; 4) kirjeldab Eesti halduskorraldust ja majanduse arengut esiaja lõpul; 5) seletab ja kasutab kontekstis mõistet arheoloogiline kultuur, muistis, muinaslinnus, kalme, maakond, kihelkond, malev, animism.	Jääaeg ja selle taandumine. Inimasustuse algus Euraasia põhjaosas. Muinasaja allikad ja nende uurimine. Kiviaja arheoloogilised kultuurid Eestis: Kunda kultuur, kammkeraamika kultuur, nöörikeramika ehk venekirveste kultuur – elanike peamised tegevusalad ning kultuuri iseloomustavad muistised. Pronksiaeg. Asva kultuur. Rauaaeg. Põlispõllundus, kalmed, linnused. Eesti esiaja lõpul. Suhted naabritega: idaslaavlased, balti hõimud, viikingid. Rahvusvaheliste kaubateede kujunemine ja Eesti. Eesti ühiskond esiaja lõpul: sotsiaalne kihistumine. Maakonnad ja kihelkonnad. Linnused. Külad ja elamud. Muinasusund ning ristiusu levik Eestis. Muinasusundi seos loodusega. Vanimad teated ristiusu levikust Eestis.

<p>Lõiming: lisalugemisenä kasutatud: "Eesti ajalugu", kirjandusega ühise töö näol, ühiskonnaõpetus - ajalooliste ühiskondade toimimine, geograafia - asustuse geograafiline paiknemine</p> <p>Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, väärtused ja kõlblus.</p>	
<p>KESKAEG</p>	
<p>Õpilane: 1) analüüsib Balti ristiõja põhjusi, kulgu ja tulemusi erinevate osaliste vaatenurgast; 2) tunneb muutusi Vana-Liivimaa riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil; iseloomustab suhteid naaberriikidega; 3) analüüsib Jüriõõ ülestõusu tähtsust ja tähendust ajaloolise narratiivina; 4) iseloomustab Eesti keskaja ühiskonda: läänikord, talurahva õiguslik seisund ning majanduslik olukord, käsitõõ ja kaubandus, eluolu linnades; loob seoseid Eesti ja Euroopa ajaloo vahel keskajal; 5) kirjeldab Eesti keskaja kultuuri põhijooni ning mõistab ristiõsu mõju Eesti kultuurile, Vaimuelule ja väärtushinnangute muutumisele; saab aru kultuurilisest järjepidevusest; 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Vana-Liivimaa, Liivi Ordu, vasalkond, mõis, teoorjus, sunnismaisus, adramaa; 7) teab, kes olid Lembitu, Kaupo, piiskop Albert ja kroonik Henrik, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>Muistne vabadusvõitlus: Balti ristiõõdade põhjused. Muistse vabadusvõitluse kulg. Eestlaste lüüasaamise põhjused ja tagajärjed. Henriku Liivimaa kroonika ajalooallikana. Vana-Liivimaa riigid: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Seisused. Maapäev. Vana-Liivimaa riikide omavahelised suhted ja suhted naabritega. Jüriõõ ülestõõs, selle põhjused ja tagajärjed. Keskaja ühiskond Eestis: läänikorraldus. Mõisate rajamine. Sunnismaisuse ja teoorjuse kujunemine. Keskaegsed linnad Eestis: linnade valitsemine. Käsitõõ, kaubandus, Hansa Liit. Gildid ja tsunftid. Eluolu linnas. Kirik ja kultuur: vaimulikud ordud ja kloostrid.</p>
<p>Lõiming: kirjandus, kunst, eesti keel, ühiskonnaõpetus - ajalooliste ühiskondade toimimine, geograafia - Hansa Liidu geograafiline paiknemine</p> <p>Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, väärtused ja kõlblus</p>	
<p>ÜLEMINEKUAEG KESKAJAST UUSAEGA</p>	
<p>Õpilane: 1) kirjeldab rahvusvahelisi suhteid Läänemere piirkonnas 16. sajandil; 2) selgitab allikate alusel Liivi sõja eellugu, kulgu ja tulemusi; 3) teab muutusi riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil sõõdade ajal; 4) iseloomustab reformatsiooni mõju ja tähtsust eesti kultuuriloos; analüüsib muutusi mentaliteedis ning vaimuelus; 5) teab, kes olid Balthasar Russow, Ivan IV ja Wolter von Plettenberg, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>Tugeva keskvõimuga riikide kujunemine Läänemere regioonis. Reformatsioon Eestis: haridusolud. Eestikeelse trükisõõna algus. Liivi sõõda: Vana-Liivimaa asend Läänemere regioonis. Liivi sõõja eellugu, kulg ja tulemused. Eesti kolme kuningriigi valduses: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Vastureformatsioon. Kultuuri areng: Balthasar Russowi kroonika ajalooallikana. Reformatsiooni ja vastureformatsiooni mõju vaimuelule.</p>
<p>Lõiming: kirjandus (filmi vaatamist ja analüüsi ajaloolises kontekstis saab jagada ajaloo ning kirjanduse vahel), geograafia, muusika, kirjandus ja kunstiajalugu - reformatsiooni mõju erinevatele valdkondadele.</p>	

Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, väärtused ja kõlblus

Hindamine

Tase 5	Õpilane on alati tunnitöös väga aktiivselt ning hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrekselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „väga head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „hea“ või „väga hea“.
Tase 4	Õpilane on alati tunnitöös hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrekselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on vähemalt „head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“ või „hea“.
Tase 3	Õpilane on üldjuhul tunnitöös osalenud (enamik tunni- ja kodutöid on tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „rahuldavad“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „rahuldav“. Õpilane on sooritanud enamiku teste hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“.
Tase 2	Õpilane ei ole üldjuhul osalenud tunnitöös (enamik tunni- ja kodutööd on tegemata ja/või esitamata). Õpilane ei ole tunnis kohal olnuna tunnikontrolle esitanud või sooritas need hindele „mitterahuldav“. Testid on tegemata või suurem osa on sooritatud hindele „puudulik“ või mitterahuldav“. Kokkuvõttev kontrolltöö on sooritatud hindele „mitterahuldav“.

3. Kursus „Eesti ajalugu II (kuni 19. sajandi lõpuni)“

Kursusel õpitakse, kuidas kehtestati Rootsi võim järk-järgult kogu Eesti alal. Iseloomustatakse Rootsi poliitikat Eesti- ja Liivimaal, talurahva õigusliku ja majandusliku olukorra muutumist Rootsi ajal ning luterluse mõju vaimuelu ja kultuuri arengule Eestis. Õpilasi virgutatakse aktiivselt osalema diskussioonis ning rühmatöodes, mis võimaldab käsitleda Rootsi aja tähtsust eesti kultuuri ja hariduse arengule. Analüüsitakse Põhjasõja põhjusi ja tagajärgi, iseloomustatakse Balti erikorda ning selle mõju Eesti arengule. Käsitletakse talurahva õigusliku seisundi muutumist Vene ajal ning analüüsitakse majandusprotsesside ja talurahvaseaduste seoseid. Võrreldakse majanduslikku arengut ning toimunud muutusi Rootsi ja Vene võimu ajal. Iseloomustatakse kultuuri ning vaimuelu arengut 18. ja 19. sajandil, rahvusliku liikumise eeldusi, ettevõtmisi ja tähtsust Eesti ajaloos. Tuuakse esile venestusaja tunnused ning mõju poliitilise mõtte arengule Eestis.

Õppetegevust kavandades ja korraldades on Eesti ajaloo teemasid käsitledes vaja luua seos

maailma ajaloo ja kujundada õpilastes oskus mõista Eesti ajaloos toimunud sündmusi maailma ajaloo kontekstis. Selleks käsitletakse iga teemaploki alguses ühe õppetunni vältel maailma ajaloo vastava ajastu kõige iseloomulikumaid arengusuundi.

Õpitulemused	Õppesisu
Teema ROOTSI AEG	
<p>Õpilane:</p> <p>1) teab, kuidas toimus Rootsi võimu järkjärguline kehtestamine kogu Eesti alal;</p> <p>2) iseloomustab allikate ja teabetekestide põhjal Rootsi poliitikat Eesti- ja Liivimaal;</p> <p>3) kirjeldab talurahva õigusliku ja majandusliku olukorra muutumist Rootsi ajal;</p> <p>4) mõistab luterluse mõju ning Rootsi aja tähtsust eesti kultuuri ja hariduse arengus, ajaloos ning tänapäeval;</p> <p>5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid rüütelkond, reduktsioon, vakuraamat, piiblikonverentsid, Academia Gustaviana;</p> <p>6) teab, kes olid Bengt Gottfried Forselius, Gustav II Adolf, Johan Skytte ja Karl XI, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>Rootsi suurriigi ajastu.</p> <p>Rootsi keskvoim ja baltisaksa aadel.</p> <p>Majanduslik areng: talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord.</p> <p>Reduktsioon ja selle tulemused.</p> <p>Manufaktuuride teke. Kaubandus.</p> <p>Vaimuelu ja kultuur: luterlus riigiusuna.</p> <p>Esimesed gümnaasiumid.</p> <p>Ülikooli asutamine Tartus.</p> <p>Rahvaharidus. Eestikeelse kirjasõna levik.</p>
<p>Lõiming: kunstiajalugu - baltisaksa mõisate analüüs ja eluolu kirjeldus, kirjandus, eesti keel</p> <p>Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, väärtused ja kõlblus</p>	
EESTI 18. SAJANDIL	
<p>Õpilane:</p> <p>1) selgitab Põhjasõja põhjusi, tulemusi ja mõju;</p> <p>2) iseloomustab Balti erikorda ning selle mõju Eesti arengule;</p> <p>3) analüüsib Euroopa valgustusideede mõju Eesti vaimuelule;</p> <p>4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Balti erikord, restitutsioon, asehalduskord, vennastekogud;</p> <p>5) teab, kes olid Karl XII, Peeter I, Katariina II, Anton Thor Helle ja August Wilhelm Hupel, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>Põhjasõda: Põhjasõja põhjused, kulg ja tulemused.</p> <p>Rahvastikuprotsessid Eestis 16.–18. sajandil. Sõdade, haiguste, olmetingimuste ja näljahädade mõju rahvastikule.</p> <p>Balti erikord: Vene keskvoim ja baltisaksa seisuslik omavalitsus. Talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord.</p> <p>Asehalduskord.</p> <p>Vaimuelu 18. sajandil: baltisaksa kultuur ja talurahvakultuur. Rahvaharidus. Pietism ja valgustus.</p>
<p>Lõiming: eesti keel, kirjandus, muusika, kunstiajalugu, ühiskonnaõpetus - ajalooliste ühiskondade toimimine, geograafia - rahvastiku muutused ajaloos, geograafia - rahvastiku muutused ajaloos</p> <p>Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, väärtused ja kõlblus, tehnoloogia ja innovatsioon.</p>	
EESTI 19. SAJANDIL JA 20. SAJANDI ALGUL	
<p>Õpilane:</p> <p>1) teab, kuidas muutus talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord, ning</p>	<p>Moderniseeruv Euroopa:</p> <p>industrialühiskonna kujunemine, rahvuslik liikumine.</p>

<p>selgitab majandusprotsesside ja talurahvaseaduste seoseid; 2) mõistab ärkamisaja tähendust ja tähtsust ning selle mõju kodanikuühiskonna kujunemisele Eesti ajaloos; 3) iseloomustab rahvusliku liikumise eeldusi ja seoseid Euroopaga; 4) teab, mis olid tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ning kes olid rahvusliku liikumise eestvedajad; analüüsib allikate alusel rahvusliku liikumise ettevõtmisi ja ideid; 5) iseloomustab muutusi Eesti ühiskonnas ja ühiskondlik-poliitilise mõtte arengut 19. sajandi lõpul ning loob seoseid omariikluse kujunemisega; 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid estofiil, ärkamisaeg, rahvuslik liikumine, venestamine, Aleksandrikool; 7) teab, kes olid Friedrich Reinhold Kreutzwald, Johann Voldemar Jannsen, Jakob Hurt, Carl Robert Jakobson, Lydia Koidula ja Jaan Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>Venemaa 19. sajandil ja 20. sajandi algul. Talurahva vabanemine: pärisorjuse kaotamine Eestis. Talurahva omavalitsuse kujunemine. Talude pärisestostmine. Usuvahetusliikumine. Tööstuse areng. Erinevused Põhja- ja Lõuna- Eesti arengus. Ärkamisaeg: eelärkamisaeg. Estofiilid. Tartu ülikool 19. sajandil. Eesti haritlaskonna kujunemise algus. Seltsiliikumine. Tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ja nende eestvedajad, erimeelsused eesmärkide saavutamisel. Moderniseeruv Eesti: majanduse areng. Raudteede ehitamine, selle mõju majanduslikule ja sotsiaalsele arengule. Suurtööstuse kujunemine. Põllumajanduse areng. Talurahva kihistumine. Ülevenemaaliste seaduste laienemine Eestile. Venestusaja mõju haridusele, kultuurile ja rahvuslikule liikumisele. Rahvusliku professionaalse kultuuri kujunemine. Uus rahvuslik tõus. Poliitilised rühmitused Eestis. 1905. aasta sündmused ja nende mõju ühiskonnale.</p>
<p>Lõiming: eesti keel, kirjandus, ühiskonnaõpetus, kunst Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, väärtused ja kõlblus</p>	

Hindamine

Tase 5	<p>Õpilane on alati tunnitöös väga aktiivselt ning hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrekselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „väga head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „hea“ või „väga hea“.</p>
Tase 4	<p>Õpilane on alati tunnitöös hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrekselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on vähemalt „head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“ või „hea“.</p>
Tase 3	<p>Õpilane on üldjuhul tunnitöös osalenud (enamik tunni- ja kodutöid on tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „rahuldavad“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „rahuldav“. Õpilane on sooritanud enamiku teste hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“.</p>

Tase 2	Õpilane ei ole üldjuhul osalenud tunnitöös (enamik tunni- ja kodutööd on tegemata ja/või esitamata). Õpilane ei ole tunnis kohal olnuna tunnikontrolle esitanud või sooritas need hindele „mitterahuldav“. Testid on tegemata või suurem osa on sooritatud hindele „puudulik“ või mitterahuldav“. Kokkuvõttev kontrolltöö on sooritatud hindele „mitterahuldav“.
--------	--

4. Kursus „Lähiajalugu I – Eesti ja maailm 20. sajandi esimesel poolel”

Kursuse kaudu õpitakse tundma ning iseloomustama suurriikide arenguhooni majanduses ja poliitikas Esimese maailmasõja eel. Ajalookaardi järgi õpitakse sõjaliste blokkide kujunemist enne Esimest maailmasõda. Analüüsitakse Esimese maailmasõja põhjusi, sõdivate poolte sõjaplaane ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule. Eestist käsitletakse omariikluse saavutamise eeldusi ja protsessi. Õpitakse tundma Eesti Vabadussõja sündmusi ning kirjeldama sõja kulgu kaardi alusel. Analüüsitakse Eesti ühiskonna poliitilist arengut 1920. ja 1930. aastail, autoritarismi kujunemise põhjusi ja mõju ühiskonnale ning iseloomustatakse vaikivat ajastut. Võrreldakse riikide majanduslikku ja poliitilist arengut maailmasõdade vahelisel perioodil, selgitatakse majanduskriisi põhjusi ja mõju ning võrreldakse demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda. Analüüsitakse rahvusvahelisi suhteid Teise maailmasõja eel: anšluss, Müncheni konverents, MRP. Iseloomustatakse Teise maailmasõja põhjusi ja tagajärgi, Eesti iseseisvuse kaotust ning Teise maailmasõja okupatsioonide mõju Eestile ja eestlastele.

Õppetegevuses on tähtsal kohal arutus- ja analüüsiõppetegevuse kujundamine allikmaterjalide (sh dokumentide) alusel. Õpilasi innustatakse oma seisukohta kujundama, kuid rõhutatakse seejuures argumentidele, mitte emotsioonidele tuginemise vajadust. Inimsaatusi analüüsitakse empaatiliselt, arvestades ajastu konteksti ja rahvusvahelise õiguse põhimõtteid.

Õpitulemused	Õppesisu
Teema MAAILM ESIMISE MAAILMASÕJA EEL	
Õpilane: 1) kirjeldab suurriikide arenguhooni ja rolli muutumist rahvusvahelistes suhetes; 2) teab suurriikide sõjalis-poliitilisi blokke ning analüüsib Antanti ja Kolmikliidu taotlusi; 3) tunneb maailma poliitilist kaarti enne Esimest maailmasõda: näitab kaardil suurriikide sõjalistesse blokkidesse kuuluvaid riike, koloniaalimpeeriume; 4) iseloomustab maailma majanduse arenguhooni; analüüsib teaduse ja tehnika mõju;	Suurriikide arenguhooned: poliitiliste süsteemide erinevused, Venemaa. Maailma majandus: teadusrevolutsioon, monopolid, kapitali eksport, vabaturumajandus ja protektsionism. Suurriikide liidud: kujunemise põhjused ja tagajärjed.

<p>5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid imperialism, monopol, Antant, Kolmikliit.</p>	
<p>Lõiming: geograafia</p>	
<p>Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, tehnoloogia ja innovatsioon</p>	
<p>ESIMENE MAAILMASÕDA</p>	
<p>Õpilane: 1) analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi; 2) analüüsib Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule; 3) analüüsib Eesti omariikluse saavutamise eeldusi ja protsessi; 4) teab Eesti Vabadussõja tähtsamaid sündmusi ning kirjeldab sõja käiku kaardi alusel; 5) mõistab Vabadussõja ja Tartu rahu tähendust Eesti Vabariigi kindlustumisel; 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Veebruarirevolutsioon, autonoomia, Asutav Kogu, Landeswehr, Tartu rahu, Päästekomitee, iseseisvusmanifest; 7) teab, kes olid Nikolai II, Vladimir Lenin, Jaan Poska, Johan Laidoner ja Konstantin Päts, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>Esimese maailmasõja põhjused. Sõdivad pooled ja tähtsamad sõjatandrid. Esimese maailmasõja tagajärjed: impeeriumide lagunemine, uute rahvusriikide sünd Euroopas, uus maailmakord ja Rahvasteliit. Eesti iseseisvumine: eeldused, iseseisvumine, Vabadussõda, Tartu rahu.</p>
<p>Lõiming: geograafia, kirjandus.</p>	
<p>Läbivad teemad: väärtused ja kõlblus.</p>	
<p>MAAILMASÕDADE VAHELINE AEG: DEMOKRAATIAD JA DIKTATUURID</p>	
<p>Õpilane: 1) analüüsib ning võrdleb rahvusvahelisi suhteid 1920. ja 1930. aastail ning teab muutuste põhjusi; 2) iseloomustab majanduse arengut maailmasõdadevahelisel perioodil ning selgitab majanduskriisi põhjusi ja mõju; 3) analüüsib ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda; 4) analüüsib Eesti ühiskonna poliitilist arengut 1920. ning 1930. aastail, selgitab autoritarismi kujunemise põhjusi ja mõju ühiskonnale ning iseloomustab vaikivat ajastut; 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, kommunism, NSVL, fašism, natsionaalsotsialism, Rahvasteliit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, vabadussõjalased; 6) teab, kes olid Jossif Stalin, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Franklin Delano Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan</p>	<p>Euroopa-kesksus ning rahvusvahelised suhted. Demokraatia laienemine. Demokraatia põhijooned Suurbritannia, Prantsusmaa ja USA näitel: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu. Majanduskriis: põhjused, levik ja mõju, Roosevelti uus kurss. Autoritarism, totalitarism: fašism, natsionaalsotsialism, kommunism. Diktatuuride iseloomulikud jooned, eripära ja levik: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu. Uute konfliktide kujunemine, kriisikolled. Eesti tee demokraatialt autoritarismile: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.</p>

Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust.	
Lõiming: geograafia, ühiskonnaõpetus Läbivad teemad: väärtused ja kõlblus	
TEINE MAAILMASÕDA	
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) iseloomustab Teise maailmasõja põhjusi ja tagajärgi; 2) kirjeldab sõjategevust kaardi järgi; 3) teab Hitleri-vastase koalitsiooni kujunemislugu; 4) analüüsib Teise maailmasõja mõju Eesti ajaloole; 5) teab, kes olid Winston Churchill, Charles de Gaulle, Dwight Eisenhower, Georgi Žukov, Johannes Vares ja Otto Tief, ning iseloomustab nende tegevust; 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Anšluss, Müncheneri konverents, MRP, baaside leping, okupatsioon, Suvesõda, Atlandi harta, ÜRO, Talvesõda 	<p>Teine maailmasõda kui Esimese maailmasõja jätk.</p> <p>Teise maailmasõja põhjused: Saksamaa, Nõukogude Liidu ja Jaapani agressiivne välispoliitika ning demokraatlike lääneriikide lepituspoliitika nurjumine.</p> <p>Sõdivad pooled: Saksamaa ja tema liitlased.</p> <p>Hitleri-vastane koalitsioon ning selle kujunemine: Atlandi harta, Teherani, Jalta ja Potsdami konverentsi tähtsus.</p> <p>Tähtsamad sõjatandrid ja lahingud: rinded, tähtsamaid lahingud (Pearl Harbor, Moskva, Midway, Stalingrad, Kursk, El-Alamein, Normandia dessant).</p> <p>Teise maailmasõja tulemuste vastuolulisus ja selle tagajärjed maailma poliitilisele, majanduslikule ning ideoloogilisele arengule.</p> <p>Eesti Teises maailmasõjas: iseseisvuse kaotamine, okupatsioonid, sõjakaotused ja -kahjud, sõja mõjuinimeste elukäikudele. Pagulaskond.</p>
Lõiming: ühiskonnaõpetus, riigikaitseõpetus, kodanikukaitse ja riigikaitse Läbivad teemad: väärtused ja kõlblus	

Hindamine

Tase 5	Õpilane on alati tunnitöös väga aktiivselt ning hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrekselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „väga head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „hea“ või „väga hea“.
Tase 4	Õpilane on alati tunnitöös hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrekselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on vähemalt „head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“ või „hea“.
Tase 3	Õpilane on üldjuhul tunnitöös osalenud (enamik tunni- ja kodutööd on tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „rahuldavad“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „rahuldav“. Õpilane on sooritanud enamiku teste hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“.

Tase 2	Õpilane ei ole üldjuhul osalenud tunnitöös (enamik tunni- ja kodutööd on tegemata ja/või esitamata). Õpilane ei ole tunnis kohal olnuna tunnikontrolle esitanud või sooritas need hindele „mitterahuldav“. Testid on tegemata või suurem osa on sooritatud hindele „puudulik“ või mitterahuldav“. Kokkuvõttev kontrolltöö on sooritatud hindele „mitterahuldav“.
--------	--

5. Kursus „Lähiajalugu II – Eesti ja maailm 20. sajandi teisel poolel”

Kursuse vältel analüüsivad ja hindavad õpilased külma sõja tekkimise põhjusi ning kujunemist. külma sõja avaldumisvorme, sh kriiside kujunemist, osaliste taotlusi ja kriiside mõju. Analüüsitakse rahvusvahelist olukorda külma sõja ajal, USA ja NSVLi vastasseisu ning iseloomustatakse kahe Saksa riigi arengut. Demokraatlike riikide arengut vaadeldakse USA näitel. NSVLi käsitlemise kaudu antakse ülevaade ning analüüsitakse kommunistliku süsteemi kujunemist ja lagunemist. Õpitakse tundma Euroopa integratsiooniprotsessi. Analüüsitakse Eesti iseseisvuse taastamist ning riikluse ülesehitamist. Uusi pingekoldeid tundma õppides otsitakse põhjuseid varasemast ajaloost.

Kursuse läbimisel arendatakse kaardi ja dokumentidega töötamise oskust. Lähiajal toimunud sündmusi tundma õppides saab kasutada toleaeagsete inimeste mälestusi ja teha intervjuusid. Teemasid saab illustreerida tõsielufilmidega.

Õpitulemused	Õppesisu
Teema KÜLM SÕDA	
Õpilane: 1) analüüsib külma sõja põhjusi ja kujunemist ning teab avaldumisvorme; 2) analüüsib külma sõja kriiside tekkimise põhjusi ning osaliste taotlusi ja tulemusi; 3) teab, kes olid Harry Truman, John Fitzgerald Kennedy, Nikita Hruštšov, Fidel Castro ja Konrad Adenauer, ning iseloomustab nende tegevust; 4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külm sõda, kriisikolle, NATO, VLO, võidurelvastumine, raudne eesriie.	Külma sõja kujunemine ja selle avaldumise vormid: võidurelvastumine, liidud. Kriisid: Korea sõda, Suessi kriis, Kuuba kriis, Vietnami sõda, Berliini kriisid. Kahepooluseline maailm: USA ja NSVLi vastasseis. Lõhestatud Saksamaa: lõhestamine, kahe Saksa riigi vahelised suhted.
Lõiming: geograafia, ühiskonnaõpetus	
Läbivad teemad: teabekeskond ja meediakasutus	
DEMOKRAATLIK MAAILM PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA	
Õpilane: 1) analüüsib demokraatlike riikide arengu põhijooni; 2) teab Euroopa integratsiooni kujunemist ja põhietappe; 3) teab, kes oli Robert Schumann, ning iseloomustab tema tegevust;	USA: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu. Ühise Euroopa integratsiooni otsingud. Euroopa integratsioon.

4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Euroopa Liit, Euroopa Nõukogu, OSCE.	
Lõiming: geograafia, ühiskonnaõpetus	
NSV LIIT JA KOMMUNISTLIK SÜSTEEM	
<p>Õpilane:</p> <p>1) analüüsib kommunistliku süsteemi kujunemislugu ja erinevaid arenguetappe;</p> <p>2) iseloomustab NSVLi ühiskonnaelu arengut;</p> <p>3) analüüsib kommunistliku süsteemi kriiside põhjusi ja tagajärgi;</p> <p>4) analüüsib Eesti ühiskonna arengut Nõukogude okupatsiooni ajal;</p> <p>5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kollektiviseerimine, industrialiseerimine, dissidentlus, Brežnevi doktriin, plaanimajandus, sotsialismileer, liiduvabariik;</p> <p>6) teab, kes olid Jossif Stalin, Nikita Hruštšov, Leonid Brežnev, Mao Zedong, Johannes Käbin, Aleksander Dubček ja Lech Walesa, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>Kommunistliku süsteemi kujunemine.</p> <p>Ida-blokk: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu, Moskva poliitika ja kriisid: Ungari ülestõus, Praha kevad, Poola kriisid, solidaarsus. Kommunistlik Hiina. NSVL: stalinism, sula, stagnatsioon.</p> <p>Eesti NSV: ühiskond, majanduse areng, rahvastik, vastupanu vormid, suhted väliseestlastega</p>
Lõiming: ühiskonnaõpetus	
Läbivad teemad: teabekeskkond ja meediakasutus	
MAAILM SAJANDIVAHETUSEL	
<p>Õpilane:</p> <p>1) analüüsib kommunistliku süsteemi lagunemise põhjusi;</p> <p>2) teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil pärast külma sõja lõppu;</p> <p>3) analüüsib jõudude vahekorra muutusi rahvusvahelistes suhetes ning uute pingekollete kujunemist;</p> <p>4) analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ning teab riikluse ülesehitamise käiku;</p> <p>5) selgitab Eesti integreerumist Euroopasse ja maailma;</p> <p>6) teab, kes olid Ronald Reagan, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar, ning iseloomustab nende tegevust;</p> <p>7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, laulev revolutsioon, Rahvarinne, Balti kett, interrinne, ERSP, Eesti Kongress.</p>	<p>Majanduslikud ja poliitilised reformid NSVLis.</p> <p>NSVLi ja kommunistliku süsteemi lagunemine. Berliini müüri langemine. Külma sõja lõpp ja geopoliitilised muudatused: poliitilise kaardi muutumine. USA rolli muutus: uus jõudude vahekord maailmas.</p> <p>Eesti iseseisvuse taastamine. Integratsioon Euroopasse ja maailma: laulev revolutsioon, riikluse taastamine.</p> <p>Uued pingekolled: Balkani kriis.</p>

Hindamine

Tase 5	Õpilane on alati tunnitöös väga aktiivselt ning hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrekselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „väga head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „hea“ või „väga hea“.
Tase 4	Õpilane on alati tunnitöös hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrekselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on vähemalt „head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“ või „hea“.
Tase 3	Õpilane on üldjuhul tunnitöös osalenud (enamik tunni- ja kodutööd on tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „rahuldavad“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „rahuldav“. Õpilane on sooritanud enamiku teste hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“.
Tase 2	Õpilane ei ole üldjuhul osalenud tunnitöös (enamik tunni- ja kodutööd on tegemata ja/või esitamata). Õpilane ei ole tunnis kohal olnuna tunnikontrolle esitanud või sooritas need hindele „mitterahuldav“. Testid on tegemata või suurem osa on sooritatud hindele „puudulik“ või mitterahuldav“. Kokkuvõttev kontrolltöö on sooritatud hindele „mitterahuldav“.

6. Kursus „Lähiajalugu III – 20. sajandi arengu põhjooned: Eesti ja maailm”

Kursuse kaudu õpitakse tundma ja iseloomustama tähtsamate ideoloogiasuundade põhiseisukohti ning nende mõju ühiskonnale. Analüüsitakse teaduse ja tehnika arengu saavutusi, nende rakendumist igapäevaelus, samuti kultuuri arengu põhijooni. Õpilasi ergutatakse seostama lähiajaloo toimunud arengusuundi ühiskonnas toimunud muutustega ning analüüsitakse inimeste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemist sõja ja rahu tingimustes. Rahvusvahelisi organisatsioone õppides on vaja esile tuua nende roll rahvusvahelises poliitikas. Käsitletakse tänapäeva pingekollete kujunemist ning neis aset leidvaid sündmusi. Inimsusevastaseid kuritegusid käsitledes on oluline kaasata õpilasi erinevate aktiivõppemeetodite kaudu, rakendada diskussiooni ning rühmatööd, mis kõik aitavad kaasa, et õpilane mõistab inimsusevastaste kuritegude olemust ning nende taunimise ja vältimise vajalikkust. Näidetele toetudes õpitakse tundma muu maailma probleeme, islamimaailma vastuolusid läänega ning analüüsitakse ajaloole tuginedes uute vastasseisude kujunemise põhjusi.

Õpitulemused	Õppesisu
Teema ELUOLU JA KULTUUR	
Õpilane:	Ühiskondlikud liikumised ja ideoloogiad: sotsialism, liberalism, noorsooliikumine,

<p>1) teab tähtsamate ideoloogiate põhiseisukohti ja iseloomustab nende mõju ühiskonnale;</p> <p>2) teab teaduse ja tehnika arengu saavutusi ning kirjeldab nende rakendumist igapäevaelus;</p> <p>3) analüüsib kultuuri arengu põhijooni ning seostab neid ühiskonnas toimunud muutustega.</p>	<p>Kodanikuõiguste liikumised, keskkonnakaitse. Ühiskondlike liikumiste ja ideoloogiate avaldumine kultuuris.</p> <p>Muutused eluolus: naiste emantsipatsioon, sport, mood, massikultuur, kodumasinad.</p> <p>Teaduse ja tehnika areng: autoajastu, raadio, televisioon, arvuti, internet, kosmoseajastu.</p> <p>Kultuurivaldkondade arengu iseloomulikud jooned: kunst, kirjandus, arhitektuur, muusika.</p> <p>Mitmekultuurilisuse kontseptsioon.</p> <p>Poliitiliste olude mõju Eesti kultuurile ja eluolule.</p>
<p>Lõiming: ühiskonnaõpetus, kunst, muusika, füüsika Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon</p>	
<p>SÕJA JA RAHU KÜSIMUS</p>	
<p>Õpilane:</p> <p>1) analüüsib, mis asjaoludel kujunesid ja muutusid inimeste hoiakud ning väärtushinnangud sõja ja rahu küsimuses 20. sajandi jooksul;</p> <p>2) analüüsib rahvusvaheliste organisatsioonide rolli riikidevahelistes suhetes;</p> <p>3) teab Lähis-Ida kriisikolde kujunemise põhjusi, selgitab kriisi olemust ja püüdeid seda lahendada;</p> <p>4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid desarmeerimine, võidurelvastumine, patsifism.</p>	<p>Suhtumine sõdadesse: patsifism, võidurelvastumine, desarmeerimine, tuumasõja oht.</p> <p>Rahvusvahelised organisatsioonid: Rahvasteliit, ÜRO, NATO. Uue maailmakorra loomise katsed.</p> <p>Konfliktid ja nende lahendamise püüded Lähis-Ida näitel.</p> <p>Eesti osalemine rahvusvaheliste organisatsioonide töös.</p>
<p>Lõiming: ühiskonnaõpetus Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon</p>	
<p>INIMSUSEVASTASED KURITEOD</p>	
<p>Õpilane:</p> <p>1) selgitab, mis arengusuunad ühiskonnas tegid võimalikuks inimsusevastaste kuritegude toimepaneku;</p> <p>2) mõistab inimsusevastaste kuritegude olemust ning nende taunimise ja vältimise vajalikkust;</p> <p>3) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid genotsiid, holokaust, küüditamine, GULAG.</p>	<p>Massikuritegude ideoloogilised alused ja psühholoogilised juured.</p> <p>Koonduslaagrid, GULAG. Küüditamised. Natsismikuriteod.</p> <p>Kommunismikuriteod.</p> <p>Genotsiid, etnilised puhastused.</p> <p>Inimsusevastased kuriteod Eestis</p>
<p>Lõiming: kirjandus, kunstiõpetus Läbivad teemad: kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon</p>	
<p>MUU MAAILM</p>	
<p>Õpilane:</p> <p>1) iseloomustab koloniaalsüsteemi toimimist, selle lagunemise põhjusi ja tagajärgi;</p>	<p>Koloniaalsüsteemi lagunemine ja selle tagajärjed.</p> <p>Uute vastasseisude kujunemine, terrorism.</p> <p>Islamimaailma aktiveerumine ja vastuolud läänega.</p>

2) analüüsib uute vastasseisude kujunemist maailmas pärast külma sõja lõppu.	
--	--

Hindamine

Tase 5	Õpilane on alati tunnitöös väga aktiivselt ning hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrektselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „väga head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „hea“ või „väga hea“.
Tase 4	Õpilane on alati tunnitöös hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrektselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on vähemalt „head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“ või „hea“.
Tase 3	Õpilane on üldjuhul tunnitöös osalenud (enamik tunni- ja kodutöid on tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „rahuldavad“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „rahuldav“. Õpilane on sooritanud enamiku teste hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“.
Tase 2	Õpilane ei ole üldjuhul osalenud tunnitöös (enamik tunni- ja kodutööd on tegemata ja/või esitamata). Õpilane ei ole tunnis kohal olnuna tunnikontrolle esitanud või sooritas need hindele „mitterahuldav“. Testid on tegemata või suurem osa on sooritatud hindele „puudulik“ või mitterahuldav“. Kokkuvõttev kontrolltöö on sooritatud hindele „mitterahuldav“.

2.2. INIMESEÕPETUS. Kursus „Perekonnaõpetus“

2.2.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse *perekonnaõpetuse* kursuses keskendutakse perekonnaelu psühholoogiale, sotsioloogiale, eetikale, perekonnaõigusele, majandamisele ja perekonna rollile ühiskonnas. Kursus toetab õpilase enesearengut, aitab mõtestada ja analüüsida oma rolli perekonnas, arendada vastutustunnet nii isiklikus kui ka ühiskonnaelus. Perekonnaõpetuse kursus kujundab eelkõige õpilaste enesemääratlus-, sotsiaalse ja väärtuspädevuse arenemist.

Õpilane õpib tundma ühiskonnas toimuvaid demograafilisi, sotsiaalseid, majanduslikke ja ajaloolisi protsesse ning nähtusi, mis mõjutavad pereelu struktuure ja protsesse. Õpe valitakse rõhuasetusega elulähedasele ainekäsitlusele, toetades õpilase arusaama õpitava vajalikkusest.

Õppe ja metoodika seisukohalt on tähtsad:

- 1) mitmekesised õppemeetodid, sh aktiivõppemeetodid ning praktilised ülesanded;
- 2) üksi- ja ühisõppe võimaldamine;

- 3) õppe sidumine koolivälise ning igapäevaeluga, nt projektitööd, uurimistööd, kohtumised erinevate inimestega jne;
- 4) mitmekesised õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid.

Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas, et arendada õpilaste positiivset mõtlemist oma arengu- ja toimetulekuvõimalustest. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupärale ja isiklike seisukohtade austamisele ning võimalusele vabalt arvamust avaldada, olla algatusvõimeline, osaleda ja tegutseda nii üksi kui ka koos teistega.

Gümnaasiumi inimeseõpetuse kursus keskendub paarisuhtele, perekonnaga seotud teemadele ning vanemlusele. Õpitakse, kuidas luua ja hoida toetavaid inimsuhteid. Oluline rõhk on perekonna väärtustamisel, enda rolli teadvustamisel suhetes ja tulevase lapsevanemana. Kujundatakse valmisolekut võtta vastutus oma suhete eest. Kursuse jooksul analüüsitakse ühiskonna mõju perekonnavalule.

2.2.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) mõistab, kuidas ühiskond mõjutab pereväärtusi, traditsioone, hoiakuid, sealhulgas laste kasvatamist ja suhtumist seksuaalsusesse, mõistab, kuidas on kooselu vormid ja perekonna roll aja jooksul muutunud;
- 2) mõistab inimese arengu võimalusi perekonnas, paarisuhtes ja lapsevanemana, võtab vastutuse oma rolli eest, arvestades teiste pereliikmetega;
- 3) teab, kuidas pereelu, sealhulgas abielu on õigusaktidega reguleeritud, oskab sellega igapäevaelus arvestada ja vajaduse korral leida asjatundlikku õigusabi;
- 4) mõistab suhetega kaasnevaid õigusi ja kohustusi, inimeste võrdse kohtlemise vajalikkust ning võtab vastutuse oma suhete eest;
- 5) kasutab teaduspõhiseid allikaid perekonna, suhete ja tervisega seotud info ja abivõimaluste leidmisel;
- 6) mõistab inimliku läheduse ja armastuse erinevaid avaldumisviise;
- 7) mõistab seksuaalse arengu individuaalsust;
- 8) mõistab paarisuhete dünaamikat ja võtab vastutuse;
- 9) mõistab perekonna rolli traditsioonide hoidja ja kandjana, väärtustab sotsiaalsete suhete, tavade ja kommete toetavat mõju peresuhtele;

- 10) mõistab tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust inimese elus ja iseenda sotsiaalset vastutust tervisekäitumises;
- 11) on teadlik tarbija ja oskab koostada perekonna eelarvet, arvestades pere võimaluste ja pereliikmete vajadustega;
- 12) mõistab vanemlikku vastutust erinevas vanuses laste arengu toetamisel.

2.2.3. Kursuse õpitulemused, õppesisu ja hindamine

Õpitulemused	Õppesisu
Teema Perekond ühiskonnas	
Pere ja kooselu tähtsus, traditsioonid, hoiakud ja väärtused ajaloolis-ühiskondlikus kontekstis	
Õpilane: 1) Selgitab näidete abil, kuidas ühiskond ja kultuur on läbi ajaloo mõjutanud pereväärtusi ja -traditsioone ning laste kasvatamise põhimõtteid; 2) Toob näiteid erinevatest kooseluvormidest ajaloos ja tänapäeval ning analüüsib, kuidas need täidavad perekonna ülesandeid; 3) Analüüsib ühiskonna ja kultuuri, sh traditsioonide mõju seksuaalsusele ja seksuaalsuhetele.	Perekond, perekonna liigitused. Perekonna ülesanded. Perekonna minevik, olevik ja tulevik. Pereväärtused, traditsioonid, hoiakud (sh laste kasvatamine ja suhtumine seksuaalsusesse) läbi ajaloo. Kooselu ja kooselu vormid. Kooselu vormid läbi ajaloo täitmaks perekonna ülesandeid.
Lõiming: Eesti keel - tekstide koostamine korrektselt keelt ja õigekirja kasutades. Kunst - tööde kujundamine. Ajalugu - perekonna ajaloo koostamisel ajaloo perioodide kohta käiva info kasutamine. Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - vastutab talle usaldatud tööjärje eest, otsib iseseisvalt tööks vajalikke materjale. Keskkond ja jätkusuutlik areng - rühma- ja individuaaltöös kajastuvad perekonna ajaloolised ja kultuurilised erinevused. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - tegutseb rühmas, annab panuse rühmatöö õnnestumisse. Kultuuriline identiteet - põhjendab sallivuse vajalikkust teiste inimeste ja ajalooliste ning kultuuriliste eripärade suhtes, võrdleb mineviku ja nüüdisühiskonna mitmekesisust. Teabekeskkond ja meedia kasutus - kasutab teaduspõhiseid allikaid, viitab allikatele. Tehnoloogia ja innovatsioon - tööde koostamiseks ja esitlemiseks on kasutatud tehnoloogilise ja digivahendeid. Tervis ja ohutus - vaimselt ja sotsiaalselt terve ühiskonnaliige kujunemine saab alguse perekonnas. Väärtused ja kõlblus - rühmatöös arvestatakse kõikide osalejate arvamustega.	
1) Analüüsib perekonna tähtsust inimese jaoks elu erinevatel perioodidel; 2) Analüüsib näidete alusel soostereotüüpide põhjusi, nende piiravat mõju inimese minapildile, käitumisele, suhetele ja valikutele.	Perekonna roll ja tähtsus läbi inimese elukaare. Ühiskonnas kehtivate hoiakute (sh soostereotüübid) piirav mõju inimesele ja inimsuhetele.
Tervis ja turvalisus	
Turvalisus ja turvalisuse riskid peres kui süsteemis ning abi saamise võimalused.	

<p>Kasutab usaldusväärseid allikaid tervise, suhete ja sotsiaal-majanduslike küsimuste kohta info otsimisel ja probleemide lahendamisel, järgides autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid, viidates ja refereerides nõuetekohaselt;</p>	<p>Usaldusväärsed infoallikad inimese turvalise tervisekäitumise ja terviseedenduses.</p>
<p>Toob näiteid pereliikmete füüsilist, emotsionaalset, sotsiaalset ja vaimset tervist mõjutavatest teguritest;</p>	<p>Pereliikmete tervist (füüsiline, emotsionaalne, sotsiaalne, vaimne) mõjutavad peresisesed ja perevälised tegurid.</p> <p>Inimese tervist mõjutavad riski- ja kaitsetegurid (individuaalsed omadused ja käitumismustrid, sotsiaal-majanduslikud olud ja keskkonnategurid)</p>
<p>Analüüsib planeeritud ja planeerimata rasedusega kaasnevaid valikuid ning neid mõjutavaid tegureid, oskab leida vajaduse korral abi;</p>	<p>Pereplaneerimine ja seda mõjutavad tegurid. Planeeritud ja planeerimata rasedus.</p> <p>Nõu ja abi pakkuvad asutused noortele seoses rasedusest hoidumisega ja pereplaneerimisega.</p>
<p>1) Teab, mis on kohtingu-, lähisuhte- ja seksuaalvägivald ning mis on inimkaubandus ja kust otsida vajaduse korral abi;</p> <p>2) Analüüsib kohtingu- ja lähisuhtevägivald põhjusi ja tagajärge ning ennetamise ja abi saamise võimalusi</p>	<p>Suhtevägivald (sh lähisuhte-, kohtingu ja seksuaalvägivald) ja selle ennetamise võimalused.</p> <p>Suhtevägivald põhjused ja tagajärjed indiviidi, pere ja kogukonna tasandil ning abi saamise võimalused.</p> <p>Inimkaubandus ja prostitutsioon.</p>
<p>Analüüsib, kuidas mõjutab pereliikme sõltuvushäire peresuhteid, kirjeldab kaassõltuvuse olemust ja teab, kust vajaduse korral abi otsida.</p>	<p>Sõltuvus (sh kaassõltuvus, suhtesõltuvus) peres kui süsteemis ja abi saamise võimalused.</p>
<p>Lõiming: Eesti keel - tekstide loomine, korrektne keel ja õigekiri. Bioloogia- inimese anatoomia ja füsioloogia, sõltuvuse olemus. Ühiskonnaõpetus - inimkaubandus, seadusandlus. Läbivad teemad: Kultuuriline identiteet - mõistab perekonna tähtsust rahvuse säilimisel ja kultuuri edasandmisel. Teabekeskond - kasutab usaldusväärseid allikaid. Tervis ja ohutus - kasutab arutluses teadmisi tervise aspektide kohta, teadvustab riskikäitumist, mõistab enda rolli turvalise keskkonna loomisel. Väärtustab tervislikku eluviisi. Väärtused ja kõlblus- väärtustab vägivallatut suhtlemist, oskab vajadusel abi otsida ja abi pakkuda.</p>	
<p>Suhted ja vastutus perekonnas</p>	
<p>Pereelu ja suhete tähtsus isiklikul, grupi, lähikonna ja ühiskonna tasandil.</p>	
<p>1) Selgitab, milles seisneb põlvkondi ühendavate sidemete tugevdav ja toetav mõju perelele;</p>	<p>Perekonna roll tavade, kommete ja traditsioonide hoidja ja kandjana ning</p>

<p>2) Toob näiteid peretraditsioonidest ning selgitab tavade ja kommete tähtsust perekonnasuhetes;</p> <p>3) Analüüsib enda huvide, hobide ja ettevõtmiste toetavat mõju enesearengule ja peresuhetele</p>	<p>põlvkondi ühendavate sidemete tugevdajana.</p> <p>Vastutus oma rolli eest peres arvestades pereliikmetega.</p>
<p>1) Analüüsib, kuidas paarisuhe ja ema / isa roll mõjutavad inimese arengut;</p> <p>2) Analüüsib, kuidas sõltub perekonna ülesannete täitmine igast pereliikmest, millised on pereliikmete võimalused üksteist toetada ja abistada, millised on pereliikmete õigused oma ajale, ruumile ja materiaalsele kulutustele</p>	<p>Pereliikmete rollid, ülesanded ja vajadused ning suhted (sh vägivaldsed suhted) ja toetus perekonna ülesannete täitmisel.</p> <p>Toetavad paari- ja peresuhted.</p> <p>Vastutus oma rolli eest peres arvestades pereliikmetega.</p>
<p>Toob näiteid pereelu, sh abielu ja laste elu reguleerivatest õigusaktidest ja analüüsib, kuidas need sätestavad perekonnaliikmete õigusi ja kohustusi;</p>	<p>Pereelu (sh abielu) sätestav seadusandlus ja pereliikmete õigused ja kohustused.</p>
<p>Toob näiteid riiklikest institutsioonidest, mis tegelevad perepoliitika elluviimisega, toob näiteid riikliku perepoliitika rakendamisest, sh toetustest ja teenustest</p>	<p>Perepoliitilised meetmed perede toetamisel.</p>
<p>1) Teab, et lähisuhe, sh abielu põhineb vastastikusel austusel ning partnerite õiguste ja vajadustega arvestamisel;</p> <p>2) Selgitab lähisuhete ja sotsiaalse võrgustiku tähtsust inimese elus</p>	<p>Suhe. Paarisuhe. Lähisuhte ja selle olemus peres (sh abielus). Pere kui sotsiaalne süsteem laiemas sotsiaalses võrgustikus.</p>
<p>1) Analüüsib lahkuminek ja abielulahutuse põhjusi, tagajärgi ning oskab vajaduse korral leida psühholoogilist ja õigusabi;</p> <p>2) Selgitab leina olemust ja kirjeldab leinast ülesaamise võimalusi</p>	<p>Suhete katkemine (s h lahkuminek ja abielulahutus) peres ja kooselus.</p> <p>Lein ja leinaga toimetulek. Abi saamise võimalused.</p>
<p>1) Mõistab iga inimese õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;</p> <p>2) Teab, et lähisuhe, sh abielu põhineb vastastikusel austusel ning partnerite õiguste ja vajadustega arvestamisel;</p> <p>3) Toob näiteid lapse õigustest ja abi saamise võimalustest laste õiguste kaitsmisel.</p>	<p>Inimõigused.</p> <p>Suhetega kaasnevad õigused ja kohustused inimeste võrdsel kohtlemisel.</p> <p>Laste õigused ja lastekaitse.</p> <p>Abi saamise võimalused.</p>
<p>1) Mõtestab enda kogemusest lähtuvalt armastuse tähendust, paarisuhte ja seksuaalse läheduse dünaamikat ning neid mõjutavaid tegureid, õigusi ja kohustusi suhte erinevates etappides;</p> <p>2) Analüüsib seksuaalsuhte kui inimliku läheduse avaldumisvormi ja selle seotust armastusega</p>	<p>Inimliku läheduse ja armastuse erinevad avaldumisvormid.</p> <p>Armastus paarisuhtes (sh seksuaalsuhtes)</p> <p>Paarisuhte dünaamika.</p> <p>Seksuaalsuhte dünaamika: seksuaalsuse trepp.</p>

1) Teab, et turvaline ja vastastikku rahuldustpakkuv seksuaalkäitumine põhineb partnerite võrdsel kokkuleppel, 2) Selgitab soostereotüüpide mõju inimese arengule ja seksuaalkäitumisele	Terved ja turvalised seksuaalsuhted. Nõusolek ja vastutus seksuaalsuhetes. Soosterotüübid, meedia ja ühiskond.
Arvestab perekonna eelarve kavandamisel pereliikmete vajadusi, pere majanduslikku olukorda ja võimalusi	Pere eelarve koostamine arvestades pereliikmete vajadusi ja pere võimalusi.
1) Selgitab koduse kasvatus mõju lapse arengule; 2) Analüüsib lapse ja vanema vahelise kiindumussuhte kujunemist ning kasvatusstiilide mõju sellele	Koduse kasvatus (sh erinevate kasvatusstiilide) mõju lapse arengule. Lapse ja vanema vaheline kiindumussuhte tähtsus lapse turvalisuse allikana peres.
<p>Lõiming: Eesti keel - tekstide loomine, korrektne keel ja õigekiri, intervjuu läbiviimine. Ühiskonnaõpetus – perekonnaga seotud seadusandlus, perepoliitika ja inimõigused. Bioloogia – inimese anatoomia ja füsioloogia. Matemaatika – pere-eelarve koostamine. Ajalugu – perekonna traditsioonid, perekonna kujunemise ja arengu ajalooline taust.</p> <p>Läbivad teemad: Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - töötab läbi perekonnaga seotud seaduse, selgitab pereliikmete rolle. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - mõistab pere kui ühiskonna mudeli toimimist, toob selle kohta näiteid. Kultuuriline identiteet - suhtub erinevatesse arvamustes sallivalt, näitab põlvkondade vahelist seotust, tunneb ära stereotüübid ja väldib stereotüüpset käitumist, mõistab perekonna olulisust kultuuri edasikandjana. Teabekeskond – info otsingul kasutab usaldusväärseid allikaid, järgib autoriõigust. Tervis ja ohutus - vaimse, füüsilise ja sotsiaalse tervise aspektide väljatoomine. Vaimselt ja sotsiaalselt terviklikuks ühiskonnaliikmeks kujunemine saab alguse perekonnast. Seostab stereotüüpe võimaliku vägivaldse käitumisega. Väärtused ja kõlblus – oskab märgata abivajajat ja sekkub võimaluste piires.</p>	

Hindamine

Hindamisel lähtutakse vastavatest gümnaasiumi riikliku õppekava üldosa sätetest. Hindamise põhiline ülesanne on toetada õpilase arengut, kujundades positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnangu, kusjuures oluline on õpilase enda roll hindamises, pakkudes võimalusi enesehindamiseks. Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi. Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet. Õpitulemuste hindamise vormid on mitmekesised, sisaldades nii suulisi, kirjalikke kui ka praktilisi ülesandeid.

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

- 1) selgitab ja kirjeldab mõistete sisu ning omavahelisi seoseid;
- 2) selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud
- 3) teadmistega ja igapäevaeluga;

- 4) eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt
- 5) õpitulemustest;
- 6) demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist lähtuvalt õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

- 1) rakendab teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioonis;
- 2) demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis,
- 3) kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

Tase 5	<p>Selgitab kooselu ja perekonna eri vormide osa üksikisiku ning ühiskonna elus. Väärtustab perekonda ning teab, oskab näha ja analüüsida lähedaste inimsuhete rolli inimese elus ning oma vastutust suhetes. Analüüsib perekonna funktsioone indiviidi ja ühiskonna seisukohast ning omab valmidust korraldada argielu kodus, arvestades pereliikmete turvalisust, vajadusi ja tervist. Tunneb abielu ja perekonna psühholoogilist, õiguslikku ning majanduslikku külge, teadvustades ühiskonna mõju perekonna kasvatustegevusele. Selgitab lapse arengu põhiküsimusi ja lapsevanema rolli lapse kasvatamises. Selgitab püsisuhte olemust ning selle seost seksuaalsuse ja armastusega, väärtustades usaldust ning positiivsed tundeid. Tunnetab iseennast, oma rolli ja vastutust nii kasvuperekonna kui ka loodava perekonna liikmena. Omab valmidust seostada enda tehtavaid valikuid isikliku pereelu õnnestumise võimalusega tulevikus. Mõistab vajadust tegutseda turvaliste inimsuhete loomise, säilimise ja arendamise nimel ning on valmis olema pere ja peret ümbritseva sotsiaalse võrgustiku liige.</p>
Tase 4	<p>Selgitab kooselu ja perekonna eri vormide osa üksikisiku ning ühiskonna elus. Väärtustab perekonda ning teab, oskab näha lähedaste inimsuhete rolli inimese elus ning oma vastutust suhetes. Teab perekonna funktsioone indiviidi ja ühiskonna seisukohast ning omab valmidust korraldada argielu kodus, arvestades pereliikmete turvalisust, vajadusi ja tervist. Tunneb abielu ja perekonna psühholoogilist, õiguslikku ning majanduslikku külge, teadvustades ühiskonna mõju perekonna kasvatustegevusele. Selgitab lapse arengu põhiküsimusi ja lapsevanema rolli lapse kasvatamises. Selgitab püsisuhte olemust ning selle seost seksuaalsuse ja armastusega, väärtustades usaldust ning positiivsed tundeid. Tunnetab iseennast, oma rolli ja vastutust nii kasvuperekonna kui ka loodava perekonna liikmena. Omab valmidust seostada enda tehtavaid valikuid isikliku pereelu õnnestumise võimalusega tulevikus. Mõistab vajadust tegutseda turvaliste inimsuhete loomise, säilimise ja arendamise nimel.</p>
Tase 3	<p>Selgitab kooselu ja perekonna eri vormide osa üksikisiku ning ühiskonna elus. Väärtustab perekonda ning teab, oskab näha lähedaste inimsuhete rolli inimese elus ning oma vastutust suhetes. Omab valmidust korraldada argielu kodus, arvestades pereliikmete turvalisust, vajadusi ja tervist. Tunneb abielu ja perekonna õiguslikku ning majanduslikku külge, teadvustades ühiskonna mõju perekonna kasvatustegevusele. Selgitab lapse arengu põhiküsimusi ja</p>

	lapsevanema rolli lapse kasvatamises. Selgitab püsisuhte olemust väärtustades usaldust ning positiivsed tundeid. Tunnetab oma rolli ja vastutust nii kasvuperekonna kui ka loodava perekonna liikmena. mõistab vajadust tegutseda turvaliste inimsuhete loomise, säilimise ja arendamise nimel.
Tase 2	Selgitab kooselu ja perekonna eri vormide osa üksikisiku ning ühiskonna elus. Väärtustab perekonda ning teab, oskab näha lähedaste inimsuhete rolli. Omab valmidust korraldada argielu kodus, arvestades pereliikmete turvalisust, vajadusi ja tervist. Tunneb abielu ja perekonna õiguslikku ning majanduslikku külge. Selgitab lapse arengu põhiküsimusi ja lapsevanema rolli lapse kasvatamises. Tunnetab oma rolli ja vastutust nii kasvuperekonna kui ka loodava perekonna liikmena.

2.3. ÜHISKONNAÕPETUS

2.3.1. Õppeaine kirjeldus

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus peab olema vastavuses tänapäeva sotsiaalteaduste arengu ja ühiskonna vajadustega. Õpilased omandavad sotsiaalse kirjaoskuse, s.o teadmised, oskused ja hoiakud, mida on vaja, et tulla vastutustundlikult toime muutuv ja mitmekultuurilises keskkonnas. Õppeaine **eesmärk** on luua eeldused, et kujuneks aktiivne, kompetentne ja vastutustundlik kodanik, kes suudab kohaneda muutustega, oskab ennast arenguga suhestada, oma kodanikupositsiooni kujundada, võtab vastutuse oma otsuste eest ning on avatud uutele ideedele ja elukestvatele õppimisele.

Õppeaine omandamisega valmistuvad õpilased toimima teadlike kodanikena demokraatlikus ühiskonnas. Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus käsitleb nüüdisaegse ühiskonna sotsiaalseid suhteid ning protsesse ja tutvustab ühiskonnaelu *põhivaldkondade (majanduse, poliitika, õiguse)* korraldust ning toimimist. Kõiki valdkondi analüüsitakse nii ühiskonna kui terviku kui ka indiviidi positsiooni ja rollide põhjal. Põhikoolis omandatud teadmisi Eesti riigi ja ühiskonna toimimisest *laiendatakse Euroopa ning maailma* probleemide käsitlemisega. Eesti ja Euroopa temaatika kõrval arutatakse ka olulisi globaalseid ühiskonnaprobleeme.

Õpilane puutub ühiskonnas kokku erinevate eluvaldkondade ja situatsioonidega. Et toetada õpilase sotsialiseerumist ning ühiskondliku kompetentsuse kujunemist, hõlmab ainekava mitmekesiseid teemasid inimõigustest autoriõiguste ja tarbijakaitseni. Kiiresti muutuv ühiskonnas jääb õpetaja ülesandeks pöörata tähelepanu aktuaalsetele teemadele ja probleemidele ning arutada õpilastega nende üle. Seejuures toetatakse nii õpilaste dialoogipidamise oskuse kui ka iseseisva kriitilise analüüsi oskuse ja otsustusvõime kujunemist. See aitab õpilastel seada isiklikke eluplaane ning mõista erinevate vaadete ja demograafiliste ja sotsiaalmajanduslike tunnustega inimesi.

Ühiskonnaõpetuse **kaks kursust** koosnevad **viiest temavaldkonnast**: *ühiskond ja selle areng; riik ja demokraatlik riigivalitsemine; majanduse toimimine; üleilmastumine, jätkusuutlik areng; kommunikatsioon ja infopädevus.*

Riigi ja demokraatliku riigivalitsemise temavaldkonnas käsitletakse riigi funktsioone ja demokraatliku valitsemise põhimõtteid.

Ühiskonna ja selle arengu temavaldkonnas käsitletakse ühiskonna toimimist ning kodaniku võimalusi ja vastutust.

Majandust käsitlev temavaldkond valmistab noori ette majanduselus osalemiseks, sh hindama realistlikult oma ressursse, toimima rahatargalt; aitab kujundada noorte valmisolekut erinevateks karjäärivalikuteks.

Rahvusvahelise suhtluse, üleilmastumise ja jätkusuutliku arengu käsitlemisel laiendavad õpilased oma teadmisi rahvusvahelistest organisatsioonidest ja globaalsetest väljakutsetest. Eesmärk on õppida nägema, kuidas saab igaüks muuta maailma turvalisemaks ja humaansemaks.

Ühiskonnaõpetus kujundab õpilastes järgmisi **väärtusi ja hoiakuid**: seaduslikkus ja isiklik vastutus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, intellektuaalomandi väärtustamine, salliv suhtumine erinevustesse, lugupidav suhtumine erinevatesse kultuuridesse, säästev eluviis ning orienteeritus elukestvate õppele, eelarvamuste, sh rassismi ja ksenofoobia taunimine.

Ühiskonnaõpetuses lõimuvad teiste sotsiaalsainete teadmised, oskused ja väärtushinnangud ning eelmistes kooliastmetes õpitu, ühtlasi süvenevad teooria õppimise ja praktilise tegevuse kaudu varem omandatud teadmised ühiskonnast. Õpitavat käsitletakse nii, et ühelt poolt omandavad õpilased tervikpildi vastastikku seotud sootsiumist, kuid teiselt poolt oskavad sotsiaalsest kontekstist tulenevalt alati hinnata oma positsiooni ja valikuid.

Ühiskonnaõpetus on tihedalt seotud ajaloo, geograafia, bioloogia ja inimeseõpetusega. Näiteks käsitletakse geograafias põhjalikumalt rahvastiku-, linnastumis- ja maailmamajandusprobleeme ning nende seoseid üleilmastumisega. Samal ajal süvendab ühiskonnaõpetus ajalooõpetuse kaudu saadud teadmisi riigist. Õiguse, riigikaitse, filosoofia ja usundiõpetuse valikkursused avardavad veelgi õpilaste teadmisi oma ja teistest kultuuridest

ning ühiskonnast, toovad enam esile mitmekultuurilisuse ja globaliseerumise dimensiooni, et luua seoseid ning märgata sarnast ja erinevat.

Õppematerjal esitatakse võimalikult probleemipõhiselt ja igapäevaeluga seostatult. Suurt tähelepanu pööratakse õpilastes aine vastu huvi äratamisele, õpimotivatsiooni kujundamisele. Õppes rakendatakse aktiivõppemeetodeid nagu arutelud, juhtumianalüüsid, uurimisprojektid ning kaasalöömine kodanikualgatuslikes ettevõtmistes. Olulised on uurimuslikud õpivõtted, millega õpilased omandavad probleemide esitamise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanamise ja tegemise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused. Aine omandamisele aitavad kaasa *õppekäigud, ekskursioonid, kohtumised erinevate inimestega jms.* *Õppekirjandusele lisaks* kasutatakse erinevaid materjale ja teabetekste, dokumente, elektroonilisi andmebaase, õppefilme jms.

2.3.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) tunneb riigivorme ja riigi ülesandeid, väärtustab ja järgib demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi, kaitseb oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi;
- 2) tunneb nüüdisühiskonna ülesehitust ja ühiskonnaelu valdkondi: majandus, õigus, sotsiaalelu, kultuur, haridus, kommunikatsioon;
- 3) on aktiivne kodanik ja suhestab ennast ühiskonna arenguga, osaleb aktiivselt ja vastutustundlikult ühiskonnaelus, sh kodanikualgatusprojektides koostöös kogukonna, avaliku sektori ja teiste partneritega;
- 4) mõistab majanduse toimimise põhialuseid ning tarbija ja ettevõtja rolli, huve ja õigusi ühiskonnas, analüüsib enda majanduskäitumist; järgib majandusliku mõtlemise põhialuseid tarbijana; mõistab ettevõtluse kui ühiskonna toimimise põhilise alustala rolli ühiskonnas väärtuse loojana, tööandjana, riigi rikkuse tagajana, peamise maksumaksjana ja ühiskonnaelu mõjutajana;
- 5) mõistab riikidevahelise poliitilise, majandusliku ning kultuurisuhtluse põhimõtteid, sise- ja välispoliitilisi toimemehhanisme, tunneb tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja Eesti osa nendes;
- 6) leiab, hindab, süstematiseerib ja kasutab infot kriitiliselt, loob uut teavet, arvestab autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitsega, oskab leida ja kasutada õigustekste.

2.3.3. Kursuste õpitulemused, õppesisu ja hindamine

Kursus 1

Õpitulemused	Õppesisu
Teema Ühiskond ja selle areng	
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) selgitab näidete kaudu erinevate ühiskonnaelu valdkondade toimimist ja omavahelisi seoseid; 2) hindab adekvaatselt oma eneseteostusvõimalusi ühiskonnas, töö- ja eraelus ning on valmis neid ellu viima; 3) teab oma võimalusi tööturul ja arvestab nendega valikute tegemisel; mõistab elukestva õppe olemust ja vajadust; 4) mõistab oma võimalusi mõjutada ühiskondlikke protsesse aktiivse kodanikuna nii koolis kui ka väljaspool, mõistab erinevate ühiskonnasektorite koostöö tähtsust; 5) analüüsib näidete põhjal kodanikuaktiivsuse mõju kogukonnale või ühiskonnale; 6) mõistab Eesti ühiskonna mitmekesisust, arvestab erinevaid arusaamu; 7) mõistab indiviidi võimalusi maailmakodanikuna ja selle tähendust. 	<p>Mis on ühiskond? Ühiskonnarühmad, kellest ühiskond koosneb. Miks moodustavad nii erinevad ühiskonnarühmad terviku?</p> <p>Kuidas on ühiskond kui nähtus ajalooliselt arenenud? (Agraarühiskond, antiik/keskaja linn kui ühiskonnamudel, tööstusühiskond, postindustriaalne ühiskond, infoühiskond, teadmishiskond, heaoluühiskond.) Mis on selliste ühiskonnatüüpide välja arenemist tagant tõuganud? (sotsiaalsed, tehnoloogilised innovatsioonid ja nende seosed)</p> <p>Erinevad ühiskonnakorralduse vormid tänases maailmas (postmodernsed heaoluühiskonnad, modernsed (autoritaarselt juhitud) massiühiskonnad, (moderniseeruvad) hõimuühiskonnad: mis on nende kõigi ühised väljakutsed, mis erineb, kuidas on nad omavahel seotud? Ühiskonna mitmekesisuse mõtestamine. Ühiskond kui massiühiskond, mis koosneb keskmistest, erivajaduseta “tavakodanikest” ning erinevate erivajadustega vähemustest. Ühiskond kui pluralistlik ühiskond, kus on palju erinevaid rühmi, millest igal on mingid eriomadused ja sellest lähtuvad “erivajadused” (nt ka eesti keele ja kultuuri kaitse kui erivajadus, mida teiskeelsed vähemused võib-olla ei taju). Kahe käsitluse erinevused, puudused ja eelised. Ühiskondlik ebavõrdsus ja selle põhjused. Individuaalsed ja süsteemsed ebavõrdsuse põhjused. Ühiskondlik kihistumine ja selle põhjused. Meritokraatia ja sotsiaalne mobiilsus. Arutleda, millised sotsiaalse mobiilsuse barjäärid on ühiskonnas eemaldatavad ja kuidas.</p> <p>Märksõnad ja mõisted Ühiskonna olemus: Erinevad ühiskonnatüübid (mõised: põllumajandusühiskond; tööstusühiskond; teenindus-ja infoühiskond; modernne ja postmodernne ühiskond, võrgustikuühiskond, heaoluühiskond). Ühiskonna kolm sektorit (mõisted: avalik sektor, erasektor; vabakond).</p>

	<p>Ühiskonnaühmad (mõisted: eliit, mass, pluralism); Kihistumine: mõisted: sotsiaalne mobiilsus; sotsiaalne tõrjutus; sotsiaalne õiglus; sotsiaalne sidusus, vaesus, ilmajaatus Kollektiivne identiteet</p>
<p>Praktilised tööd Sotsioloogiline küsitlus. Ajalooline võrdlus ja intervjuu. Valimiste simulatsioon. Eksperiment. videoreportaaž või plakat.</p>	
<p>Lõiming: usundiõpetus. Valikkiirus "Inimene ja religioon" osa IV religioon ja ühiskond, Ajalugu, filosoofia</p>	
<p>Riik ja demokraatlik riigivalitsemine</p>	
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab riigi toimimise põhimõtteid ja ülesandeid; 2) tunneb ja väärtustab demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi ning järgib neid, märkab inim- ja kodanikuõiguste alaseid väljakutseid ühiskonnas ja reageerib nendele oma võimaluste piires; 3) mõistab inimeste õigust individuaalsetele, kultuurilistele- ja maailmavaatelistele erinevustele, kui need ei ole inimsusevastased; 4) teab valimiste üldisi põhimõtteid, mõistab valimiste tähtsust ühiskonnas ja enda vastutust valijana; 5) eristab demokraatlikku ja mittedemokraatlikku otsustusprotsessi nii ühiskonnas kui ka kogukonnas; selgitab näidete põhjal konsensusse, kompromissi ja enamushääletuse erinevust; 6) oskab kaitsta oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi, ning seisab vastu demokraatlike väärtuste eiramisele. 	<p>Riik kui institutsioon: Miks ja kuidas on riik kui institutsioon välja kujunenud (lõiming ajalooa: mis võimaldas antiiktsivilisatsioonidel välja kujuneda, milline nägi välja feodaalriik, millise arenguhüppe tegi riik absolutism ajastul, mille poolest erineb tänapäevane demokraatlik heaoluriik eelnevatest riigivormidest). Milliseid ülesandeid riik tänapäeval täidab (Eesti riigi näitel).</p> <p>Riigi funktsioonide seos ideoloogiatega: Põhiideoloogiad (Liberalism, sotsialism, konservatism, rahvuslus, roheline maailmavaade) ja riigi roll nende ideoloogiate nägemuses. Mida tähendab sügav vs õhuke riik. Ühiskonna sektorid: millistes valdkondades võiks riik täita aktivistlikku, millistes mõõdukat kontrollivat rolli, millised valdkonnad võiks jätta turu või kodanikuühiskonna enesekorralduse ülesanneteks.</p> <p>Riigi funktsioonide seos režiimidega. Mille poolest erinevad demokraatliku riigi funktsioonid autoritaarsetest ja hübriidrežiimidest? Kuidas erineb demokraatlike ja autoritaarsete riikide arusaam ühiskonnast?</p> <p>Inimõigused ja kodanikuõigused.</p> <p>Põhiseaduslikud institutsioonid ja nende baasfunktsioonid. Analoogia Euroopa Liidu põhiinstitutsioonid. Millal ja kuidas mina kui kodanik nendega kokku puutun?</p> <p>Poliitikakujundamise ja elluviimise institutsionaalne vaade: Kes ja kus algatab seaduseelnõusid, miks on neile vaja eelnõu seletuskirja, kes ja kus neid menetleb ja vastu võtab?</p>

	<p>Õigusriik: Mis vahe on määruisel ja seadusel (siseriiklikult) ja direktiivil ja määruisel (EL üleselt)?</p> <p>Miks ja kuidas on poliitika kujundamisega seotud riiklikud arengukavad ja koalitsioonileping?</p> <p>Kuidas viiakse poliitikaid ellu ja kontrollitakse nende elluviimist? (ministeeriumide, ametite, kohalike omavalitsuste rollid).</p> <p>Mõtestada läbi, miks reguleeritakse mingeid valdkondi Euroopa Liidu tasandil ja miks mõningaid valdkondi vaid liikmesriigi tasandil, ja miks mõningaid kohaliku omavalitsuse tasandil.</p> <p>Riik kui teenusepakkuja ja kodanik kui klient. Erinevad riiklikud teenused ja kuidas kodanikuna riigiga suhelda?</p> <p>Kuidas ja miks riik oma elanike, ettevõtete jt andmeid kogub? Andmekaitse tähtsus.</p> <p>Valimised.</p> <p>Kes, kuidas saab valida, kuidas kandideerida Riigikogu, kohalike omavalitsuste volikogude, Euroopa Parlamendi valimistel, presidendiks?</p> <p>Kuidas võimaldab valimistel osalemine osaleda poliitika kujundamises? Mis on Eesti valimissüsteemi eripärad (oluline on aidata mõista, mille poolest Eesti süsteem erineb alternatiividest ja mis on selle eelised või puudused). Kuidas saavad häältest mandaadid, mandaatidest valitsus?</p> <p>Koalitsioonileping, kuidas see kujuneb? Kuidas orienteeruda valimiskampanias? Ideoloogiline, huvipõhine, isikupõhine otsustamine (arutleda mandaadi- vs delegaadisüsteemi üle). Taktikaline hääletamine ja selle nõrgad kohad.</p> <p>Huvikaitse.</p> <p>Mis on rahvaalgatuse õigus ja kuidas seda kasutada Eestis ja Euroopa Liidu tasandil? Kuidas koostada eelnõud, kuidas koguda allkirju, kuidas esitada? Kuidas edendada oma poliitikaettepanekut erakondade, huvikaitseorganisatsioonide või valitud parlamendisaadikute kaudu? Kuidas kaasavad ministeeriumid erinevaid huvirühmi poliitika kujundamisse? Kuidas korraldatakse Eestis rahvahääletust? Millised on rahvahääletuse kui</p>
--	---

	<p>demokraatliku kaasamise meetodi eelised ja puudused võrreldes teiste demokraatlike poliitikakujundusse kaasamise vormidega? Kui poliitika kolib tänavale ja meediasse - mis rolli täidavad poliitika kujundamises meelevaldused, streigid, tarbimisboikotid või meediakampaaniad? Mis on nende kui poliitikas kaasaraäkimise võimalused ja puudused?</p> <p>Millised võimalused on poliitikas osalemiseks mittedemokraatlikes režiimides?</p> <p>Märksõnad ja mõisted</p> <p><i>Põhiideoloogiad</i> (mõisted: liberalism, sotsialism, konservatism, rahvuslus, roheline maailmavaade)</p> <p><i>Riik kui institutsioon; riigikorralduse tüübid</i> (mõisted: unitaarriik, föderatsioon, konföderatsioon).</p> <p><i>Võimu iseloom: demokraatlikud režiimid, hübriidrežiimid ja autoritaarsed režiimid</i> (mõisted: liberaalne riik; autoritaarne riik, totalitaarne riik).</p> <p><i>Riigivalitsemise vormid</i> (mõisted: vabariik - parlamentaarne ja presidentaarne; monarhia - konstitutsiooniline ja absoluutne; õhuke riik vs sügav riik).</p> <p>Inimõigused, kodanikuõigused</p> <p><i>Valimised:</i> (mõisted: majoritaarne ja proportsionaalne valimissüsteem; valimiskampaania, valimisreklaam; mandaat, valimisringkond, valimisnimekirjad (avatud/suletud; "triibulised" nimekirjad); tsensus/valimiskünnis)</p> <p><i>Võimude lahususe ja tasakaalustatuse printsiip</i> (mõisted: seadusandlik võim; täidesaatev võim; kohtuvõim).</p> <p>Põhiseaduslikud institutsioonid</p> <p><i>Õigusriigi toimimine:</i> (mõisted: põhiseadus, seadus, määrus, korraldus ja direktiiv)</p> <p><i>Poliitika kujundamine:</i> (mõisted: koalitsioonileping, arengukavad, strateegiad, huvirühmad, kaasamine)</p> <p><i>Kodanikuportaalid:</i> (mõisted: e-riik; eID privaatsus; ID-kaart, digiallkiri, digitaalne identiteet, parool, PIN-kood, mobiil-ID, smart-ID, e-teenus, Eesti.ee, küberjulgeolek)</p>
--	---

	<i>Huvikaitse:</i> (mõisted: referendum, rahvaalgatus, eelnõu, arupärimine; meeleavaldus/pikett, marss, märgukiri/petitsioon, streik, ametiühing, tarbimisboikott, meediakampaania, ühiskonnakriitika)
Praktilised tööd	
Rollimäng: Parlamendi istung. Kodanikuõigused ja kohustused – juhtumianalüüs. Kohaliku omavalitsuse töö varjutamine või intervjuu. Demokraatia ja autoritaarsuse võrdlus (plakat või esitluse vormis). Valimisreklaami loomine (plakat, video, sotsiaalmeedia postitus).	
Lõiming: Riigikaitse. Kursuse osad III teema: Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitika ning riigikaitse juhtimine ja IX siseturvalisus ja elanikkonna kaitse. Filosoofia.	

Kursus 2

Õpitulemused	Õppesisu
Teema Majanduse toimimine	
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> mõistab majandusliku mõtlemise põhialuseid ning ettevõtja ja tarbija huve ja õigusi ühiskonnas; tunneb riigi eelarve- ja maksupoliitika põhimõtteid, nende mõju üksikisikule ja ühiskonnale; väärtustab maksude maksmist kui kodaniku ja ettevõtja panust ühiskonna heaolusse; väärtustab säästva majanduse põhimõtteid; väärtustab sotsiaalse ettevõtluse ja õiglase kaubanduse põhimõtteid, mõistab üksikisiku tarbimisvalikute mõju nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil; planeerib oma majanduskäitumist ja teeb otsuseid vastutustundlikult; mõistab töösuhteid, väärtustab vastutustundlikku käitumist töötaja ja tööandjana; teab, et intellektuaalse omand on seadusega kaitstud. 	<p>Riik ja majanduskeskkond. Makromajanduse põhinäitajad: sisemajanduse kogutoodang, eelarvetasakaal, inflatsioon, tarbijahinnaindeks. Impordi-eksporti tasakaal. Riigi välisvõlg. Majanduse tsüklilisus. Riigi ja Euroopa Liidu roll majanduselu edendamises. Kuidas tagavad riigid (euro puhul Euroopa Liit) raha väärtuse püsivust? Kuidas panustavad ettevõtlusega tegelemine, tarbimine ja tööturul osalemine riigi majandusse? Eesti maksusüsteem, mida ja miks maksustatakse. Üksikisiku tulumaks, sotsiaalmaks, ettevõtete tulumaks, aktsiisid. Miks tehakse maksuerisusi? Kuhu maksutulu kulub? Millest maksulaekumised sõltuvad? Praxise maksupilt</p> <p>Tarbimine. Isiklik eelarve, sissetulekute ja väljaminekute analüüsimine ja planeerimine. Säästmise kavandamine. Tarbimisvalikute mõju ühiskonna, keskkonna ja indiviidi tasandil. Turvaline tarbimiskäitumine: ostudega seotud teadete, pakkumiste ja soovitude</p>

	<p>usaldusväärset, kuidas kontrollida finantsteenuse osutaja usaldusväärset.</p> <p>Laenamine. Erinevad laenutooted, millised kasvavad ja millised kahandavad jõukust. Laenutoodete võrdlusalused, nt intressimäär, krediidikulukuse määr, inflatsioonimäär, kogumaksumus, tagasimaksete suurus, paindlikkus ja tagasimaksmise tõenäosust.</p> <p>Investeering – selle eeldused, eelised ja puudused. Erinevus tööga teenitavast tulust. Risk ja tootlus. Õpilane tunneb tähtsamate varaklasside (kinnisvara, võlakirjade ja aktsiate) olemust ja erinevust. Eluaseme üürimise ja ostmise eelised ja puudused. Eluaseme ostuprotsessi ja rahastamisvõimalusi. Kuidas planeerida pensioniks.</p> <p>Kuidas alustada ettevõtlusega? Loodav lisandväärtus ja kasvupotentsiaal. Intellektuaalomand ja selle kaitse. Kasumile orienteeritud ja sotsiaalne ettevõtlus. Sotsiaalselt vastutustundlik ja keskkonnahoidlik ettevõtlus.</p> <p>Mis on tööturg ja rollid tööturul. Tööturu areng, tööpuudus, tööjõupuudus ja kuidas kavandada oma karjääri. Töötus ja tööturumeetmed: miks riik tööhõivet maksimeerida püüab, aktiivsed ja passiivsed tööturumeetmed. Tööränne: miks ja kuidas riigid seda soosivad või piiravad.</p> <p>Märksõnad ja mõisted <i>Makromajanduse põhinäitajad ja majanduse tsüklilisus:</i> Mõisted: resurss, majandus süsteemid, sisemajanduse kogutoodang (SKP), eelarvetasakaal, inflatsioon, deflatsioon, impordi-eksport, riigi välisvõlg, buum, kapital, konkurent, monopol, kartell, turutõrked, tootlikus <i>Riigi ja Euroopa Liidu roll majanduselu edendamises;</i> Mõisted: prioriteet, eelarvepoliitika, rahapoliitika, keskpang, pangandus, kurss, EURIBOR, tollid, kvoodid, standardid, vabakaubandus, ühisturg, tolliliit, tasaareng</p>
--	--

	<p><i>Eesti riigi eelarve ja maksusüsteem.</i> Mõisted: riigieelarve, üksikisiku tulumaks, sotsiaalmaks, käibemaks, ettevõtete tulumaks, aktsiisid; maamaks, kohalikud maksud, tollimaks, maksudeklaratsioon</p> <p><i>Ettevõtlusega alustamine.</i> Mõisted: kapital, investor, AS/OÜ, äriplaan, kasum, kahjum, pankrot, innovatsioon, idufirma, start-up, loomemajandus, sotsiaalne ettevõtlus, loomevargus/ plagiaat</p> <p><i>Tööturg.</i> Mõisted: tööhõive, ülalpeetav, tööpuudus, töøjõupuudus, tööhõivepoliitika, tööleping, ümbrikupalk, ametiühing, streik, palgalõhe, brutopalk, netopalk, alampalk</p> <p><i>Tarbimine.</i> Mõisted: tarbimisühiskond, ostukorv, esmatarbekaup, ringmajandus, taaskasutus, õiglane kaubandus (fair trade), "rohe pesu", tarbijakaitse, tootemärgised, reklaam, sisuturundus</p> <p><i>Isiklik eelarve - säästmine, investeerimine ja laenamine:</i> Mõisted: sissetulekud, püsikulud, mugavuskulud, säästukonto, varaklassid, väärtpaber (aktsia, osak), börs, investering, investeerimisfond, pensionifond, tootlus, laen, võlg, intress, intressimäär, viivis, krediidi kulukuse määr, käendaja, maksehäire, inkasso, võlanõustaja</p>
<p>Praktilised tööd Nõudluse ja pakkumise analüüs. Eelarve koostamine ja haldamine. Inflatsiooni mõju analüüs. Ettevõtte loomise simulatsioon ja äriplaani koostamine. Maksusüsteemi mõju analüüs. Töøjõuturu analüüs.</p>	
<p>Lõiming: Elukestva õppe ja karjääriplaneerimine: karjääriplaneerimis plaani koostamine ja esitamine. Õpilane uurib ühe endale tuleviku perspektiivina tunduva ameti kohta sellel kohal töötamiseks vajamineva hariduse (arvestab maksumuse ja lisandkulud nagu teises linnas elamine jne). Uurib hetke seisuga ja prognoosi, kas antud ametil on vabu töökohti pigem palju või vähe, arvestab keskmise palga põhjal, millist elukvaliteeti t saab endale lubada jne. Õpilane esitab töö analüüsvormis.</p>	
<p>Üleilmastumine ja jätkusuutlik areng</p>	
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja nende tegevusvaldkondi; 2) toob näiteid vastastikuse abistamise põhimõtetest, sh rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu; 3) teab riikide majandusliku, poliitilise ja kultuurilise koostöö võimalusi, toob näiteid ja mõistab koostöö olulisust; 	<p>Globaalprobleemid/probleemid maailmapoliitika areenil. Rahvusvahelist tähelepanu pälvinud kriisilukorrad. Miks mõned küsimused pälvivad laia rahvusvahelist tähelepanu ja teised mitte? Kas kodanikuna saame me midagi teha, et tõmmata mõnele kriisile tähelepanu? Mida aitab rahvusvahelise tähelepanu koondamine mõnele kriisisituatsioonile saavutada?"</p>

<p>4) teab ja mõtestab aktuaalseid rahvusvahelisi sündmusi, sealhulgas kriisiolukordi;</p> <p>5) analüüsib inimõiguste alaseid väljakutseid maailmas, sealhulgas väikerahvaste õigusi suurriikide koosseisus</p>	<p>Riikidevaheline suhtlus: miks on riikide vahel diplomaatilised suhted, miks ja kuidas tehakse omavahel majanduslikku, poliitilist ja kultuurilist koostööd? Miks puhkevad sõjad? Realism ja idealism kui vaated riikidevahelistele suhetele. Rahvusvahelised organisatsioonid, nende tegevusvaldkonnad, liikmed ja tööpõhimõtted (ÜRO, NATO, olulisemad valdkondlikud organisatsioonid). Vastastikkuse abistamise põhimõte.</p> <p>Märksõnad ja mõisted Globaalprobleemid/probleemid maailmapoliitika areenil - keskkonna- ja sotsiaalprobleemid. <i>Riikidevaheline suhtlus:</i> Mõisted: diplomaatia, de jure, de facto <i>Realism ja idealism kui vaated riikidevahelistele suhetele.</i> Mõisted: sõjategevus, sõjakuritegu, asümeetrilinesõda, infosõda, terrorism <i>Rahvusvahelised organisatsioonid.</i> Mõisted: Riikidevahelised koostööorganisatsioonid; hargmaised ettevõtted; valitsusvälised organisatsioonid. ÜRO ja selle allorganisatsioonid (UNESCO, WHO, jt), NATO, OECD, OSCE, Euroopa Nõukogu. <i>Vastastikkuse abistamise põhimõtted.</i> Mõisted: humanitaar-/ arenguabi, humanitaarkriis,</p>
<p>Praktilised tööd Tarneahela analüüs. Kohaliku ja imporditud toidu võrdlus. Riikide jätkusuutlikkuse indeksite võrdlus. Isikliku ökoloogilise jalajälje arvutamine ökoloogilise jalajälje kalkulaatorit (nt Global Footprint Network) kasutamise</p>	
<p>Lõiming Ajalugu: rahvusvaheliste organisatsioonide ajalugu ja roll. Inimõigused ja sellega seotud liikumised (II MS, USA 60ndad-70ndad), Jugoslaavia sõjad 1990ndatel, Rwanda genotsiid jne. Väikerahvaste õigused ja olukord Nõukogude Liidus, Hiinas, 21.sajandi Venemaal jne.</p>	
<p style="text-align: center;">Kommunikatsioon, infopädevus</p>	
<p>Õpilane:</p> <p>1) mõistab teabe edastamise erinevaid võimalusi ja mõju;</p> <p>2) oskab infot leida, kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ja kasutada ning luua uut teavet, arvestades autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitset;</p>	<p>Kujundada kriitilise analüüsioskusega ja otsustusvõimelist kodanikku, kes oskab hankida ja filtreerida infot erinevatest kanalitest ning mõista ka endast erinevate vaadete ja taustaga inimesi.</p>

<p>3) oskab leida ja kasutada õigustekste, sealhulgas rahvusvahelisi.</p>	<p>Õppijas harjumust jälgida mitmekülgselt meediasisu jälgimine, õppides tarvitavat kriitiliselt hindamine.</p> <p>Argumenteerimis oskuse arendamine</p> <p>Arutamine: mida on endaga kaasa toonud nn platvormistumine, kus inimeste elu on tihedalt seotud erinevate sots. meedia platvormide kasutamisega - nt eetika küsimused, mis puudutavad andmekaitset; suhtluseetika jms.</p> <p>Märksõnad ja mõisted ajakirjandus eetika; demagoogia, propaganda, vanenõuteooriad, valeinfo ja selle liigid; infosõda; stereotüübid ja sildistamine; sõnavabadus ja vaenukõne</p>
<p>Lõiming Digipädevus: andmete analüüs ja töötlemine - digipädevus võimaldab õpilastel kasutada digitaalseid tööriistu andmete kogumiseks, analüüsimiseks ja visualiseerimiseks, näiteks tabelarvutusprogrammid, graafikate tegemise vahendid jne. See võib olla kasulik, kui uuritakse statistikat või tegeletakse erinevate andmekogumitega. Teabekeskond: teadmised andmekaitsest ja privaatsusest digitaalses maailmas. Õpilased saavad õppida, kuidas kaitsta oma isikuandmeid ning kuidas tuvastada võimalikke ohte või riske, mis on seotud info jagamisega. Loodusained: looduslikud protsessid ja majanduslikud otsused - õpilased saavad uurida, kuidas looduslikud protsessid ja ressurside kättesaadavus mõjutavad majandust ning kuidas majanduslikud otsused võivad mõjutada looduskeskkonda.</p>	

Hindamine

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise osapoole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

Hinnatakse ainekavas toodud õpitulemuste saavutatust: nii õpilase teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel. Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse hinnanguid ka väärtuselistes ning hoiakulistest küsimustes. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö.

Hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpitulemuste saavutatuse kontrollimise vormid on mitmekesised. Hinnata saab arutlusoskust, teksti mõistmist, tööd erinevate allikatega (pildid, skeemid, tabelid, tekstid).

Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õige kirjavead, mida hindamisel ei arvestata.

Praktiliste tööde puhul ei hinnata mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi.

Õpilase hoiakuid ja väärtusi saab jälgida vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Veel hinnatakse õpilaste teadmisi ning probleemide nägemise ja analüüsi oskust.

Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega.

Tase 5	Õpilane on alati tunnitöös väga aktiivselt ning hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrektselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „väga head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „hea“ või „väga hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „hea“ või „väga hea“.
Tase 4	Õpilane on alati tunnitöös hoolsalt osalenud (tunni- ja kodused tööd on korrektselt tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on vähemalt „head“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „hea“. Õpilane on sooritanud kõik testid hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“ või „hea“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“ või „hea“.
Tase 3	Õpilane on üldjuhul tunnitöös osalenud (enamik tunni- ja kodutöid on tehtud ja esitatud), tunni- ja kodutööde hinded on „rahuldavad“. Tunnikontrollid annavad kokku hinde „rahuldav“. Õpilane on sooritanud enamiku teste hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud kokkuvõtva kontrolltöö hindele „rahuldav“. Õpilane on sooritanud iseseisva töö hindele „rahuldav“.
Tase 2	Õpilane ei ole üldjuhul osalenud tunnitöös (enamik tunni- ja kodutööd on tegemata ja/või esitamata). Õpilane ei ole tunnis kohal olnuna tunnikontrolle esitanud või sooritas need hindele „mitterahuldav“. Testid on tegemata või suurem osa on sooritatud hindele „puudulik“ või mitterahuldav“. Kokkuvõttev kontrolltöö on sooritatud hindele „mitterahuldav“.

3. VALIKKURSUS „Üldajalugu – maailma ajalugu: tsivilisatsioonid

väljaspool Euroopat“

3.1. Õppe-eesmärgid

Ajalooõpetuse eesmärk on kujundada õpilasi, kes on suutelised analüüsima ja mõistma maailma, milles nad elavad, ning tunnevad asjaolusid ja sündmusi, mis on maailmas juhtunud. Ajaloõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma

kodukohta ning maailma minevikust ja kultuuripärandist ning erinevatest väärtussüsteemidest. Aine vahendusel hakkab õpilane teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ja tõlgendama minevikusündmusi ning -protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Valikkursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi mineviku vastu ja teadvustab enda võimalusi mineviku uurijana ning ajaloos osalejana, määratleb end oma rahva ja Eesti ühiskonna liikmena, eurooplasena ning maailmakodanikuna;
- 2) tunneb ajalugu ajastule omaste sündmuste, protsesside, vaimulaadi ja isikute kaudu;
- 3) mõistab ajaloosündmuste ning -protsesside põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ja järjepidevuse olemust ning erineva tõlgendamise põhjusi, arvestab oma seisukohti kujundades ajastu konteksti;
- 4) väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning mõistab seda ühiskonna rikkuse ja arengu eeldusena, teadvustab oma võimalusi kultuuripärandi säilitajana ning edasikandjana;
- 5) leiab ja analüüsib kriitiliselt ajalooteavet sisaldavat infot, hindab allikate usaldusväärsust ning kasutab erinevaid teabeallikaid eesmärgipäraselt;
- 6) mõistab ning tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma seisukohta, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
- 7) teab ja kasutab kontekstis ajaloo põhimõisteid ning eristab ajaloofakti tõlgendusest ja arvamusest.

3.2. Valikkursuse lühikirjeldus

Valikkursus koosneb üheksast teemast. Kursust võib õpetada ülevaatenähtena kõigist teemadest või käsitleda valikuliselt vähemalt nelja teemat sügavamalt. Valikkursuse õppe- ja kasvatusesmärgid, õpe, hindamine ja füüsiline õpikeskkond lähtuvad ajaloo ainekava põhimõtetest. Ajalooõpetus aitab õpilasel omandada kultuuriruumis ning ajalookeskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi ning teadvustada ja analüüsida minevikunähtuste muutlikkust, tõlgendatavust, omavahelisi seoseid ning seoseid tänapäevaga. Käsitletakse inimeste igapäevaelu ja maailmapilti, ühiskonda, kultuuri ja mõtteviisi, sh väärtushinnangute muutumist, ning ajaloolisi isikuid ja sündmusi, lähtudes nii enda kui ka teiste vaatenurgast. Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, eri inimesed ning paigad.

3.3. Õpitulemused, õppesisu ja hindamine

Valikkursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab ja võrdleb väljaspool Euroopat asuvate tsivilisatsioonide ühiskonda, kultuuri ja vaimulaadi ning mõistab ajaloolise arengu järjepidevust;
- 2) väärtustab kultuurilist mitmekesisust;
- 3) analüüsib ideoloogiliste ja tehnoloogiliste muutuste mõju inimeste eluviisile ning väärtushinnangutele;
- 4) analüüsib ja võrdleb tsivilisatsioone Euroopas ning väljaspool Euroopat, toob esile sarnasusi ja erinevusi ning leiab näiteid vastastikuste mõjude kohta tsivilisatsioonide arengus;
- 5) kasutab erinevaid teabeallikaid, sh ajalookaarte ja põhjendatud seisukohti, mõistab ajaloosündmuste ja -protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ning hindab allika või käsitluse usaldusväärsust;
- 6) suudab rekonstrueerida minevikus elanud inimeste elu, vaadeldes maailma nende pilgu läbi ning võttes arvesse ajastu eripära.

Õppesisu

Esiaeg ja tsivilisatsioonide teke (3 tundi)

Esiaja arengujärgud. Inimese põlvnemine. Inimene ja loodus. Mõtlemise ja kõne tekkimine. Kunsti alged. Inimkonna arengu ebaühtlus. Kütid, kalastajad ja korilased. Maaharijad ja karjakasvatavad. Metallide kasutuselevõtt. Varajaste tsivilisatsioonide peamised tunnused.

Egiptus (4 tundi)

Riigi tekkimine. Ühiskond ja eluolu. Religiooni põhijooned. Surnutekultus. Kirjandus. Teadus. Egiptus tänapäeval.

Mesopotaamia ja Ees-Aasia (9 tundi)

Sumeri linnriigid: ühiskond ja eluolu. Semiidid. Vana-Babüloonia. Hammurabi koodeks. Babüloonia ühiskond ja eluolu. Assüüria. Uus-Babüloonia. Babüloni ehitised. Religiooni põhijooned. Kangelaseepika ja Gilgameš. Teadus.

Indoeurooplased, küsimus nende päritolust. Hetiidi impeerium. Pärsia impeerium.

Foiniikia ja Iisrael: Foiniikia linnriigid, kaubandus ja meresõit. Kultuurikontaktid. Iisrael: ülevaade iisraeli rahva ajaloost. Monoteismi kujunemine ja Vana Testament.

Mesopotaamia ja Ees-Aasia alad tänapäeval.

India (8 tundi)

Induse kultuur. Aarjalaste sisseränd. Riikluse ja ühiskonna areng. Kastid. Veedad. Brahmanism. Budism. Hinduism. Sanskrit. Kirjandus. Teadus. Kunst. Islami levik Indias.

Hiina (6 tundi)

Vana-Hiina tsivilisatsiooni kujunemine. Keisririigi teke. Riigi ja ühiskonna korraldus. Ametnikkond. Religioon ja filosoofia: konfutsianism, taoism. Hieroglüüfkiri. Kirjandus. Teadus. Leiutised. Kunst.

Aafrika tsivilisatsioonid (4 tundi)

Etioopia riik ja kultuur. Lääne-Aafrika kultuurid: Ghana ja Mali, kontaktid Vahemere maadega; Joruba kultuur. Zimbabwe kultuur. Aafrika langemine Euroopa riikide võimu alla. Kolonisatsiooni tagajärjed Aafrikale. Aafrika tänapäeval.

Hindamine

Ajaloo õpitulemuste kontroll ja hindamine sisaldab suulist küsitlust, referaadi koostamist ning arutluse kirjutamist. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, katkendi põhjal vastamist, kommenteerimist ning usaldusväarsuse üle otsustamist. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Arutluse puhul hinnatakse vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, analüüsi, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu.

Aines hinnatakse arutlusoskust, teksti mõistmist ja tööd erinevate allikatega. Kontrollitakse ja hinnatakse mõistete seletamist ning kasutamist, probleemidest arusaamist ja nende analüüsi, argumenteerimise oskust, osalemist ühistegevuses (matkimine, rollimängud, projektid). Hindamise aluseks on töö iseseisev sooritus, loovus ning vormistamise korrektsus. Praktilised tööd on mingi konkreetse üksikteema, materjali vms kohta. Iseseisvad tööd on klassitööd ja arvutitunnitööd, mida hinnatakse valikuliselt.

Õpitulemusi hinnatakse hinnetega “Arvestus (Arv)” ja “Mittearvestus (MArv)”.

Hindamise eesmärk on innustada ja suunata õpilasi sihikindlalt teadmisi omandama ning toetada õpilase individuaalset arengut.

Arvestatud („Arv“)

Hiilgav tulemus või silmapaistev pingutus. Teadmised ja oskused on omandatud ning vajaduslikud kokkuvõtteid testid või kontrolltööd on tehtud.

Mittearvestatud („MArv“)

Teadmised ja oskused on omandamata või ülesanne on sooritamata. Hinnang „MArv“ antakse, kui õpilane on kasutanud ebaausaid võtteid või esitanud ei vasta tööjuhendile.

4. VALIKKURSUS „Üldajalugu – Euroopa maade ja Ameerika Ühendriikide ajalugu“

4.1. Õppe-eesmärgid

Ajalooõpetuse eesmärk on kujundada õpilasi, kes on suutelised analüüsima ja mõistma maailma, milles nad elavad, ning tunnevad asjaolusid ja sündmusi, mis on maailmas juhtunud. Ajaloõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ning maailma minevikust ja kultuuripärandist ning erinevatest väärtussüsteemidest. Aine vahendusel hakkab õpilane teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ja tõlgendama minevikusündmusi ning -protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Valikkursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) eristab Euroopa kultuuriareaale, selgitab nende eripära kujunemise põhjusi ja ajaloolisitagamaid ning tähtsust Euroopa ajaloo kujunemisel ja seoseid tänapäevaga;
- 2) analüüsib Euroopa riikide ühiskonda, kultuuri ning vaimulaadi, arengu sarnasusi ja erinevusi, vastastikuseid seoseid ning ajaloolise arengu järjepidevust;
- 3) tunneb Ameerika Ühendriikide ajaloo põhijooni ning selle seost Euroopa ajalooga;
- 4) analüüsib Euroopa ajaloo mõju Eestile ning seostab Eesti ajalugu Euroopa ajaloo üldiste protsessidega poliitikas, majanduses ja kultuuris;
- 5) väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning teadvustab oma rolli kultuurikandjana ja kultuuripärandi säilitajana;

- 6) analüüsib ideoloogiliste ning tehnoloogiliste muutuste mõju inimeste eluviisile ja väärtushinnangutele; analüüsib riikidevahelist koostööd ning konfliktide lahendamise viise;
- 7) kasutab erinevaid teabeallikaid, sh ajalookaarte ja põhjendatud seisukohti, mõistab ajaloosündmuste ja -protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ning hindab allika või käsitluse usaldusväärsust;
- 8) rekonstrueerib minevikus elanud inimeste elu, vaadeldes maailma nende pilgu läbi ning võttes arvesse ajastu eripära.

4.2. Kursuse lühikirjeldus

Valikkursus koosneb kuuest teemast. Kursust võib õpetada ülevaatenähtena kõigist teemadest või käsitleda valikuliselt vähemalt nelja teemat sügavamalt. Valikkursuse õppe- ja kasvatusesmärgid, õpe, hindamine ja füüsiline õpikeskkond lähtuvad ajaloo ainekava põhimõtetest. Ajalooõpetus aitab õpilasel omandada kultuuriruumis ning ajalookeskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi ning teadvustada ja analüüsida minevikunähtuste muutlikkust, tõlgendatavust, omavahelisi seoseid ning seoseid tänapäevaga. Käsitletakse inimeste igapäevaelu ja maailmapilti, ühiskonda, kultuuri ja mõtteviisi, sh väärtushinnangute muutumist, ning ajaloolisi isikuid ja sündmusi, lähtudes nii enda kui ka teiste vaatenurgast. Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, eri inimesed ning paigad.

4.3. Õpitulemused, õppesisu ja hindamine

Valikkursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab ja võrdleb väljaspool Euroopat asuvate tsivilisatsioonide ühiskonda, kultuuri ja vaimulaadi ning mõistab ajaloolise arengu järjepidevust;
- 2) väärtustab kultuurilist mitmekesisust;
- 3) analüüsib ideoloogiliste ja tehnoloogiliste muutuste mõju inimeste eluviisile ning väärtushinnangutele;
- 4) analüüsib ja võrdleb tsivilisatsioone Euroopas ning väljaspool Euroopat, toob esile sarnasusi ja erinevusi ning leiab näiteid vastastikuste mõjude kohta tsivilisatsioonide arengus;
- 5) kasutab erinevaid teabeallikaid, sh ajalookaarte ja põhjendatud seisukohti, mõistab ajaloosündmuste ja -protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ning hindab allika või käsitluse usaldusväärsust;

- 6) suudab rekonstrueerida minevikus elanud inimeste elu, vaadeldes maailma nende pilgu läbi ning võttes arvesse ajastu eripära.

Prantsusmaa (4 tundi)

Õpitulemused

- 1) teab Frangi riiki Prantsusmaa eelkäijana, tunneb Prantsuse riigi kujunemise olulisemaid etappe;
- 2) teab reformatsiooni ajal katoliku usu püsijäämise põhjusi;
- 3) teab valgustusliikumise, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähendust Euroopa ajaloo taustal;
- 4) mõistab Prantsusmaa ajaloo seoseid Euroopa ajaloo protsessidega;
- 5) väärtustab Prantsusmaa kultuuripärandit, teab tähtsamaid kultuuri- ja ajaloo-objekte ning leiab nende kohta infot;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid generaalstaadid, pärtliöö, žirondiinid, jakobiinid;
- 7) teab, kes olid Henri IV, kardinal Richelieu, Louis XIV, Napoleon Bonaparte, Robespierre, Clodovech, Karl Suur ja Napoleon III, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Frangi riik. Keskaegne Prantsusmaa. Saja-aastane sõda. Reformatsioon Prantsusmaal. Hugenottide sõjad. Absolutismi kujunemine Prantsusmaal. Louis XIV. Barokk-kultuuri õitseng. Prantsusmaa revolutsiooni eelõhtul. Revolutsiooni põhietapid ja tagajärjed. Revolutsioonisõjad. Napoleoni sõjad ja ümberkorraldused Euroopas. Bourbonide restauratsioon. Juulimonarhia. Teine keisririik. Pariisi Kommune. Kolmas vabariik. Koloniaalpoliitika.

Suurbritannia (4 tundi)

Õpitulemused

- 1) teab normannide tähendust Inglismaa kujunemisel;
- 2) teab Inglismaa reformatsiooni eripära;
- 3) seletab parlamentarismi ning modernse demokraatia kujunemist;
- 4) selgitab Suurbritannia tõusu juhtivaks koloniaalvõimuks;
- 5) analüüsib Suurbritannia ajaloo seoseid Euroopa ajalooga;

- 6) väärtustab Suurbritannia kultuuripärandit, teab tähtsamaid kultuuri- ja ajaloo objekte ning leiab nende kohta infot;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Magna Charta, puritaanid, õiguste bill, toorid ja viigid, tööstusrevolutsioon;
- 8) teab, kes olid püha Patrick, William Vallutaja, Henry VIII, Elizabeth I, Cromwell, Victoria ja Richard I Lõvisüda, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Inglismaa enne normannide vallutusi. Keskaegne Inglismaa. Rooside sõda. Reformatsioon Inglismaal. Elizabeth I. Kuninga ja parlamendi vastasseis Charles I ajal. Kodusõja puhkemine, selle konfessionaalsed jooned. Cromwelli diktatuur. Restauratsioon. Isikuvabaduse ja parlamentarismi kindlustumine 17. sajandi lõpul ja 18. sajandil. Inglismaa tõus juhtivaks koloniaalvõimaks. Kuninganna Victoria ajastu. Parlamendireform. Iiri küsimus. Hiilgav isolatsioon välispoliitikas. Briti koloniaalimpeerium.

Saksamaa (6 tundi)

Õpitulemused

- 1) teab Karl Suure keisririiki;
- 2) teab Saksamaa partikularismi põhjusi ja reformatsiooni osa selles;
- 3) kirjeldab Preisimaa põhijooni, sh valgustusreforme;
- 4) iseloomustab Saksamaa ühinemist ja Saksa keisririigi arengut enne Esimest maailmasõda;
- 5) väärtustab Saksamaa kultuuripärandit, teab tähtsamaid kultuuri- ja ajaloo-objekte ning leiab nende kohta infot;
- 6) teab, kes olid Karl Suur, Karl V, Friedrich II, Otto von Bismarck, Otto Suur, Martin Luther ja Wilhelm II, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Karl Suure keisririik. Saksa Rahva Püha Rooma riik. Saksamaa partikularism. Kuurvürstid. Habsburgide valduste kasv Karl V ajal. Reformatsiooni mõju Saksamaa arengule. Kolmekümneaastane sõda. Brandenburg-Preisimaa tõus. Friedrich II valgustatud absolutism. Preisimaa häving ja uuenemine. Rahvusluse tõus Saksamaal. 1848.–1849. aasta revolutsioon. Saksamaa ühendamise. Saksa keisririik enne Esimest maailmasõda.

Skandinaavia (8 tundi)

Õpitulemused

- 1) iseloomustab Skandinaavia ajaloolise arengu sarnasust ja eripära võrreldes muu Euroopaga;
- 2) teab tähtsamaid poliitilisi arengusuundi Läänemere regioonis tervikuna, poliitiliste jõudude vahekorda ning selle muutumist;
- 3) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid viikingid, normannid, varjaagid, ruunikiri, saaga, Valhalla;
- 4) väärtustab Skandinaavia maade kultuuripärandit, teab tähtsamaid kultuuri- ja ajalooobjekte ning leiab nende kohta infot;
- 5) teab, kes olid Leif Eriksson, Knut Suur, Gustav I Vasa, Gustav II Adolf, Karl XI ja Karl XII, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Skandinaavia ühiskond varakeskajal. Viikingid. Ristiusustamine ja riikide teke. Skandinaavlaste muistne maailmapilt. Kalmari unioon. Luteri usu kindlustumine Skandinaavia maades. Rootsi suurvõimu ajastu Läänemere ruumis. Skandinaavia maade arengu põhijooni pärast Põhjasõda.

Bütsants ja Venemaa (6 tundi)

Õpitulemused

- 1) teab õigeusu kiriku kujunemist Bütsantsis ning Bütsantsi riigi ja ühiskonna põhijooni;
- 2) iseloomustab Venemaa ühiskonna arengu ja valitsemise eripära, püüdu euroopastumisele ning vastandumist Euroopale;
- 3) iseloomustab õigeusu mõju Venemaa arengule ja kultuurile ning seletab Moskva kui nn kolmanda Rooma kontseptsiooni;
- 4) kirjeldab Vene ekspansionismi põhisuundi ja tulemusi;
- 5) väärtustab Bütsantsi ja Venemaa kultuuripärandit, teab tähtsamaid kultuuri- ja ajalooobjekte ning leiab nende kohta infot;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid patriarh, metropoliit, ikoon, kirillitsa, veetše, družiina, opritšnina, vanausulised, dekabristid, slavofiilid, narodnikud;

- 7) teab, kes olid Justinianus, Rjurik, Vladimir Püha, Jaroslav Tark, Ivan III Suur, Ivan IV Julm, Peeter I, Katariina II, Aleksander I, Aleksander II, Aleksander III ja Nikolai II, ning iseloomustab nende tegevust

Õppesisu

Bütsantsi riik ja ühiskond pärast Lääne-Rooma langemist. Kreekakatoliku kiriku kujunemine. Bütsants ristisõdade ajastul. Türgi ekspansiooni algus. Konstantinoopoli langemine. Slaavlased ja Kiievi riik. Keskaegne Novgorod. Venemaa Kuldhordi ülemvõimu all. Moskva kui nn kolmas Rooma. Ivan Julm ja opritšnina. Vene ekspansionism 16.–19. sajandil ning selle tulemused. Segaduste aeg ja Romanovite dünastia võimuletulek. Õigeusu kirik vaimuelu kujundajana. Kirikulõhe. Peeter I Venemaa euroopastajana. Katariina II valgustatud absolutism. Aleksander I reformid. 1812. aasta Vene-Prantsuse sõda. Detsembrimäss. Läänlased ja slavofiilid. Aleksander II ja pärisorjuse kaotamine. Terrorism. Narodniklus. Moderniseerimine, rahvuslus ja venestamine.

Ameerika Ühendriigid (7 tundi)

Õpitulemused

- 1) teab Põhja-Ameerika inimasustuse kujunemist enne koloniseerimist;
- 2) teab ja seletab Ameerika Ühendriikide tekkimist ning valitsemise ajaloolisi juuri, eriti iseseisvussõja ja kodusõja tähendust ühiskonna arengule;
- 3) tunneb põhja, lõuna ja lääne eripära Ameerika ühiskonna arengus;
- 4) väärtustab Ameerika Ühendriikide kultuuripärandit, teab tähtsamaid kultuuri- ja ajalooobjekte ning leiab nende kohta infot;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid iseseisvusdeklaratsioon, farmerlus, abolitsionism;
- 6) teab, kes olid George Washington, Thomas Jefferson ja Abraham Lincoln, ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu

Põhja-Ameerika koloniseerimine. Inglismaa ja Prantsusmaa rivaliteet Põhja-Ameerikas. Inglise kolooniate lahkulöömine ning Ameerika Ühendriikide iseseisvussõda. Poliitiline süsteem. Uute territooriumide hõlvamine läänes. Orjanduse küsimus. Lõuna ja põhja eripära. Kodusõda ja selle tagajärjed. Lõuna rekonstruktsioon. Tööstuslik tõus. Reformid majandusvabaduse tagamiseks ja sotsiaalsete olude parandamiseks.

Hindamine

Ajaloo õpitulemuste kontroll ja hindamine sisaldab suulist küsitlust, referaadi koostamist ning arutluse kirjutamist. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, katkendi põhjal vastamist, kommenteerimist ning usaldusvääruse üle otsustamist. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Arutluse puhul hinnatakse vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, analüüsi, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu.

Aines hinnatakse arutlusoskust, teksti mõistmist ja tööd erinevate allikatega. Kontrollitakse ja hinnatakse mõistete seletamist ning kasutamist, probleemidest arusaamist ja nende analüüsi, argumenteerimise oskust, osalemist ühistegevuses (matkimine, rollimängud, projektid). Hindamise aluseks on töö iseseisev sooritus, loovus ning vormistamise korrektsus. Praktilised tööd on mingi konkreetse üksikteema, materjali vms kohta. Iseseisvad tööd on klassitööd ja arvutitunnitööd, mida hinnatakse valikuliselt.

Õpitulemusi hinnatakse hinnetega “Arvestus (Arv)” ja “Mittearvestus (MARv)”.

Hindamise eesmärk on innustada ja suunata õpilasi sihikindlalt teadmisi omandama ning toetada õpilase individuaalset arengut.

Arvestatud („Arv“)

Hiilgav tulemus või silmapaistev pingutus. Teadmised ja oskused on omandatud ning vajaduslikud kokkuvõtteid testid või kontrolltööd on tehtud.

Mittearvestatud („MARv“)

Teadmised ja oskused on omandamata või ülesanne on sooritamata. Hinnang „MARv“ antakse, kui õpilane on kasutanud ebaausaid võtteid või esitatu ei vasta tööjuhendile.